

บทที่ 2

พัฒนาการของฟาร์มไก่ไข่และการปรากฏของผู้ปฏิบัติการในการเลี้ยงไก่สมัยใหม่

ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2500 เป็นต้นมา การเลี้ยงไก่ไข่ในประเทศไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากอิทธิพลของระบบการค้าโลกและการเติบโตของเศรษฐกิจภายในประเทศ ทำให้จากเดิมที่เคยเลี้ยงไก่ไข่ไว้ได้ถุนบ้านเรือนเพียงเพื่อเก็บไข่ไก่ไว้กินภายในครัวเรือน เข้าสู่การเลี้ยงไก่ไข่เชิงธุรกิจมากขึ้น มีการเพิ่มปริมาณการผลิตไข่ไก่ให้สอดคล้องกับความต้องการบริโภค การพัฒนาความรู้และเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ ประกอบกับการก้าวเข้าสู่การเป็น “ครัวของโลก” และการเกิดวิกฤตการณ์โรคระบาดร้ายแรง เช่น โรคไข้หวัดนก ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้ส่งผลให้การเลี้ยงไก่ไข่ก้าวเข้าสู่รูปแบบการเลี้ยงในลักษณะฟาร์มไก่สมัยใหม่ ที่ต้องเลี้ยงเป็นจำนวนมากและต้องมีกระบวนการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานอย่างเข้มงวดมากขึ้นก่อนจะออกสู่ตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ในบทนี้อธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับระบบการเลี้ยงไก่ไข่และธุรกิจการค้าไข่ไก่ในประเทศไทย โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ส่วนแรก อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงของการเลี้ยงไก่ไข่ในประเทศไทยจากการเลี้ยงไก่ได้ถุนเรือนไปสู่การเลี้ยงไก่ไข่เชิงพาณิชย์ ซึ่งเกิดความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เช่น ความเปลี่ยนแปลงด้านการผลิต ความรู้และเทคโนโลยี รูปแบบการเลี้ยง เป็นต้น โดยผู้ศึกษาจำแนกออกเป็น 2 ช่วง ตามความเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการเลี้ยงและการเกิดมาตรฐานฟาร์มไก่ไข่ ส่วนที่สอง อธิบายถึงการปรากฏตัวและบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการเลี้ยงไก่ไข่ เช่น บริษัทธุรกิจเกษตร กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ไข่ และหน่วยงานของรัฐ เป็นต้น

2.1 พัฒนาการจากการเลี้ยงไก่ได้ถุนบ้านสู่การเลี้ยงไก่ไข่สมัยใหม่

2.1.1 ทศวรรษที่ 2500 – 2530: จากแม่ไก่ได้ถุนบ้านกลายเป็นฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่

การเลี้ยงไก่ไข่ในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง จากเดิมที่นิยมเลี้ยงแม่ไก่พันธุ์พื้นเมืองปล่อยไว้ตามได้ถุนบ้านเรือนมาเป็นการเลี้ยงแม่ไก่พันธุ์ไข่นำเข้าจากต่างประเทศจำนวนมากภายในโรงเรือนเพื่อเก็บไข่ขาย ก่อนปีพ.ศ. 2500 หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (ทองดี เรสานนท์)¹ มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ริเริ่มให้มีการเลี้ยงไก่ไข่เพื่อการค้าและยังมีบทบาทในการรณรงค์ให้ประชาชนหันมาบริโภคไข่ไก่ภายใต้คำขวัญ “กินไข่วันละฟองไม่ต้องไปหาหมอ”

¹ อดีตรับตีกรมเกษตรและประมง ปีพ.ศ. 2477 – 2479 และอดีตรับตีกรมคหวิทยาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีพ.ศ. 2484 – 2501

และ “ยาอายุวัฒนะขนานวิเศษคือไข่” นอกจากนั้นหลวงสุวรรณฯ ยังเป็นผู้ริเริ่มพัฒนาเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ไข่สมัยใหม่ด้วยวิธีการเลี้ยงไก่ใน *ทรงตับ*² ที่ทำให้สามารถเลี้ยงแม่ไก่ได้เป็นจำนวนมาก และสะดวกในการเก็บไข่แทนการเลี้ยงไก่แบบปล่อยไว้ตามใต้ถุนบ้านเรือน (พนม ทับทิมศรีและคณะ, 2514; กองนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2533) และผลจากการพัฒนาเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ไข่ด้วยทรงตับและการณรงค์ให้ประชาชนนิยมบริโภคไข่ไก่หลังปีพ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ทำให้เกษตรกรหลายรายเริ่มหันมาประกอบอาชีพเลี้ยงไก่ไข่ในรูปแบบฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ที่มีการสร้างโรงเรือนเฉพาะเพื่อเลี้ยงแม่ไก่พันธุ์ไข่จำนวนหลายร้อยตัว ไปจนถึงหลายแสนตัว เพื่อเก็บไข่ไก่ขายในรูปธุรกิจการค้า

หลังปี 2520 เป็นต้นมา การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ในประเทศไทยได้รับความนิยมนอย่างสูง อาจเป็นเพราะอัตราการบริโภคไข่ไก่ภายในประเทศมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี ซึ่งเกิดจากผลการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะแผนฯ 1 – 4 (พ.ศ. 2504 – 2524) ที่เน้นพัฒนาเศรษฐกิจ ระบบโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคมขนส่ง การมุ่งอำนวยความสะดวกให้กับภาคเอกชนในการลงทุน การกระจายรายได้สู่ภูมิภาค การปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมและเพิ่มปริมาณการจ้างงาน ซึ่งผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางดังกล่าวทำให้การผลิตของประเทศทั้งด้านเกษตรและอุตสาหกรรมขยายตัวเพิ่มขึ้น คนในประเทศมีงานทำเพิ่มขึ้นจาก 16,503,000 คน ในปี 2515 เป็น 20,398,000 คน ในปี 2524 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2523; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2527) ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและการเพิ่มกำลังการผลิตดังกล่าว สอดคล้องกับข้อมูลการนำเข้าลูกไก่พันธุ์ไข่จากต่างประเทศหลังปี 2520 ที่ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มการเพิ่มจำนวนแม่ไก่เพื่อผลิตไข่สำหรับบริโภคในประเทศที่สูงขึ้นในปีต่อมา โดยปี 2521 มีการนำเข้าลูกไก่พันธุ์ไข่จำนวน 80,658 ตัว เพิ่มขึ้นเป็น 142,274 ตัวในปี 2525 และเพิ่มเป็น 168,769 ตัว ในปี 2528 ตามลำดับ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2529)

² ทรงเลี้ยงไก่แบบทรงตับไม่มีหรือทรงเหล็กทรงสี่เหลี่ยมเรียงติดกันเป็นตับ แต่ละทรงสามารถบรรจุไก่หลายตัว ขึ้นอยู่กับขนาดของทรง แต่ส่วนใหญ่นิยมสร้างทรงให้สามารถบรรจุแม่ไก่ได้ 4 – 5 ตัว มีระบบการฆ่าเชื้อโรคในน้ำด้วยคลอรีนและมีการให้น้ำแบบปุมหยด และมีรางสำหรับใส่อาหารไก่ การเลี้ยงไก่แบบทรงตับทำให้สามารถคัดแยกไก่และไข่ได้ง่าย ควบคุมโรคได้ดี ทำให้อัตราการตายของแม่ไก่ลดลง

ความนิยมบริโภคไข่ไก่ที่สูงขึ้นหลังปี 2520 ประกอบกับการพัฒนาเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ไข่แบบกรงค้ำแบบการเลี้ยงไก่ไข่แบบปล่อยตามพื้น โรงเรือน³ ทำให้อาชีพการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ขยายออกไปหลายพื้นที่ โดยในช่วงแรก (พ.ศ. 2520 – 2525) จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี อุบลราชธานี อ่างทองและราชบุรี กลายเป็นแหล่งทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ที่สำคัญ อาจเป็นเพราะจังหวัดเหล่านี้เป็นพื้นที่ไม่ห่างจากกรุงเทพฯ ที่เป็นทั้งตลาดการค้าและส่งออกไข่ไก่มากนัก จนในช่วงเวลาต่อมา มีการขยายพื้นที่การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ออกไปทั่วทุกภูมิภาค โดยจากการสำรวจปริมาณการเลี้ยงไก่ไข่ทั้งประเทศในปี 2530 ซึ่งให้เห็นถึงการเลี้ยงไก่ไข่เชิงพาณิชย์ที่ได้กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยพื้นที่เลี้ยงไก่ไข่มากที่สุดเรียงตามลำดับ ได้แก่ 1) ภาคกลาง จำนวน 825 ฟาร์ม (แม่ไก่ 6.9 ล้านตัว) ได้แก่ จังหวัดสระบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี อุบลราชธานี สมุทรปราการ เพชรบุรี สมุทรสาครและอ่างทอง 2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 185 ฟาร์ม (แม่ไก่ 1.6 ล้านตัว) ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา อุบลราชธานี ขอนแก่น นครพนม หนองคายและอุดรธานี 3) ภาคเหนือ จำนวน 231 ฟาร์ม (แม่ไก่ 0.8 ล้านตัว) ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย อุดรดิตต์ พิษณุโลกและแพร่ 4) ภาคใต้ จำนวน 175 ฟาร์ม (แม่ไก่ 0.6 ล้านตัว) ได้แก่ จังหวัดสงขลา ระนอง ภูเก็ต ปัตตานี ยะลาและนครศรีธรรมราช (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2533)

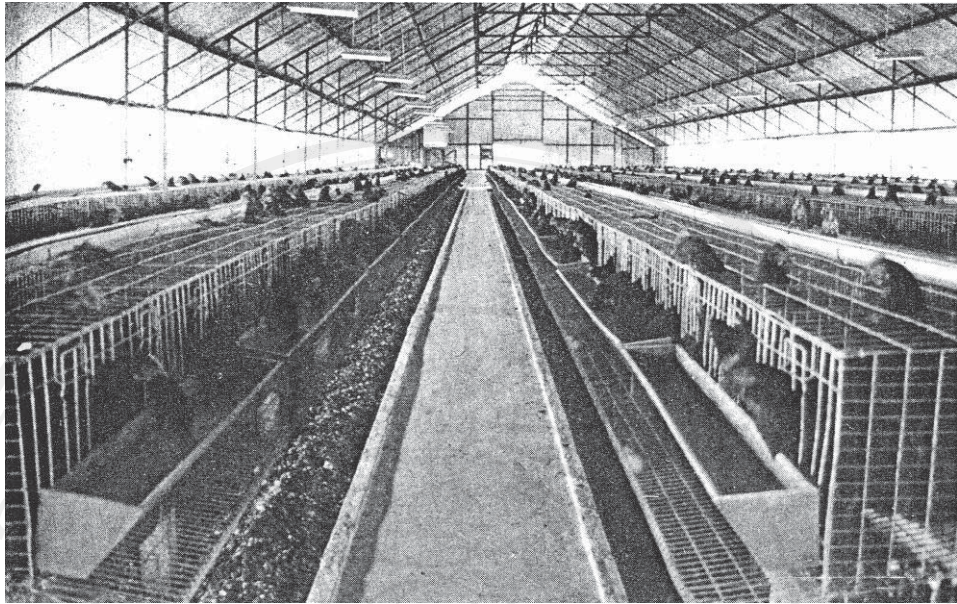
ฟาร์มไก่ไข่ที่เกิดขึ้นหลังปี 2520 จนถึงปี 2530 ส่วนใหญ่เป็นฟาร์มเลี้ยงไก่ที่มีลักษณะเป็นโรงเรือนเปิด⁴ (ดังภาพที่ 2.1) แม่พันธุ์ไก่ไข่ที่นิยมเลี้ยงในฟาร์มส่วนใหญ่เป็นไก่พันธุ์ผสม (ไฮบริด) ที่ให้ไข่ดกและต้องเลี้ยงด้วยอาหารคุณภาพสูง ทั้งยังต้องการการดูแลอย่างเหมาะสม เช่น แม่ไก่พันธุ์ซุเปอร์ฮาร์วีย์⁵ ซึ่งได้รับความนิยมอย่างสูงในขณะนั้น ว่าเป็นแม่ไก่พันธุ์ไข่ที่มีคุณลักษณะพิเศษ คือ เลี้ยงง่าย มีอัตราการตายน้อย สามารถออกไข่ได้มากและฟองโต (ไชยา อ้วยสูงเนิน, 2533; เว็บไซต์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 4 พฤศจิกายน 2553; สัตว์เศรษฐกิจ, สิงหาคม 2526: 16 – 22)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

³ การเลี้ยงไก่ไข่แบบกรงค้ำได้ผลดีกว่าการเลี้ยงไก่ไข่แบบขังรวมปล่อยตามพื้น หลายประการ ได้แก่ ทำให้สูญเสียอาหารน้อย ไข่ไก่ไม่แตกเสียหาย สามารถคัดไข่ได้ง่าย และควบคุมโรคได้ดีกว่า อ่านเพิ่มเติมใน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2533

⁴ โรงเรือนมีลักษณะเปิดโล่งทั้งสองข้าง ภายในเล้าอาจมีพัดลมขนาดใหญ่เพื่อระบายอากาศในโรงเรือน การเลี้ยงไก่มักเลี้ยงในกรงค้ำที่เป็นกรงไม้หรือกรงเหล็กเรียงตัวยาวไปตามแนวของโรงเรือน

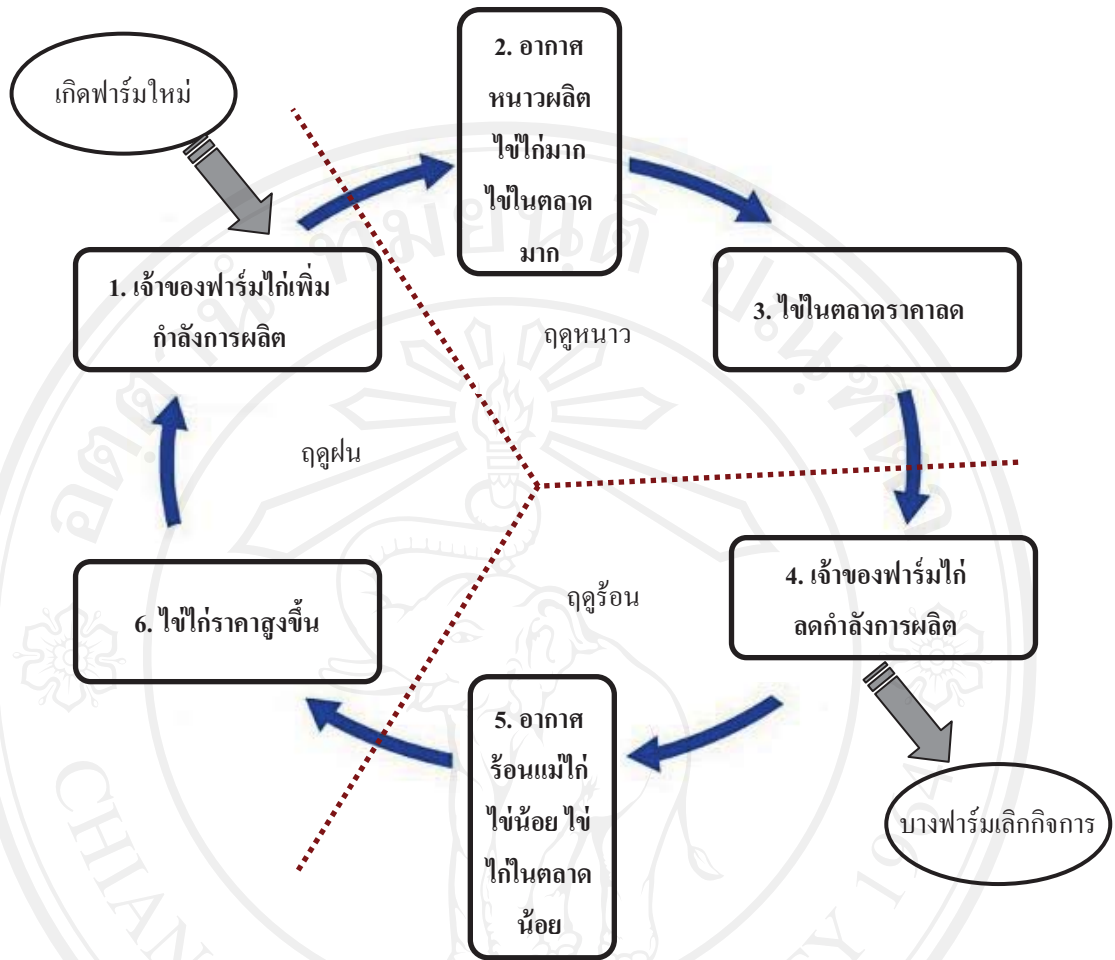
⁵ ไก่พันธุ์ซุเปอร์ฮาร์วีย์เป็นไก่ลูกผสม ที่เกิดจากพันธุ์โรดไอแลนด์ผสมกับพันธุ์พาล์มทริอส จัดจำหน่ายโดยบริษัทอาร์เบอร์โอเคอร์ส ประเทศไทย จำกัด ซึ่งเป็นตัวแทนบริษัทจำหน่ายพันธุ์ไก่จากต่างประเทศ

ภาพที่ 2.1 การเลี้ยงไก่ไข่ในโรงเรือนแบบเปิด⁶

การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ในลักษณะของโรงเรือนแบบเปิด ทำให้แม่ไก่ในโรงเรือนมีความสัมพันธ์กับสภาพอากาศ อุณหภูมิภายนอกโรงเรือนและเกี่ยวข้องกับฤดูกาลอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ กล่าวคือ ธรรมชาติของแม่ไก่ในการออกไข่มีความเกี่ยวข้องกับอุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลง เช่น ในช่วงปลายปี (ฤดูหนาว) สภาพอากาศเย็นจะค่อนข้างเหมาะสมสำหรับการออกไข่ของแม่ไก่ ดังนั้นในช่วงนี้ไข่ก็จะออกสู่ตลาดมากกว่าปกติ ราคาไข่ไก่ในตลาดจึงลดลง ดังนั้นเมื่อราคาขายไข่ไก่ตกต่ำ เจ้าของฟาร์มไก่จึงลดกำลังการผลิตของตนเองลง เช่น ลดการนำเข้าลูกไก่พันธุ์ไข่ หรือเจ้าของฟาร์มบางรายอาจเลิกกิจการไปเนื่องจากราคาไข่ไม่คุ้มกับค่าอาหารไก่และปัจจัยการผลิตอื่น แต่เมื่อเข้าสู่ฤดูร้อนแม่ไก่ก็จะออกไข่น้อยลง ทำให้ปริมาณไข่ไก่ในตลาดน้อยลง ราคาไข่ไก่จึงสูงขึ้น ดังนั้นเมื่อราคาไข่ไก่สูงขึ้นเจ้าของฟาร์มก็จะเพิ่มกำลังการผลิต เช่น นำเข้าลูกไก่มากขึ้น ขยายฟาร์มเพิ่ม และขณะเดียวกันอาจเกิดเจ้าของฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่รายใหม่เนื่องจากปัจจัยด้านราคาไข่ไก่ที่จูงใจให้เกษตรกรอยากลงทุน แต่เมื่อเข้าสู่ฤดูหนาวอีกครั้งราคาไข่ไก่ก็จะตกต่ำอีกเป็นวงจร เช่นนี้เรื่อยไป (ดังภาพที่ 2.2) ซึ่งปัจจัยทางธรรมชาติของแม่ไก่และราคาไข่ที่ขึ้นลงสัมพันธ์กับสภาพอากาศและฤดูกาล ประกอบกับการลงทุนของเจ้าของฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ที่ไม่แน่นอนเหล่านี้ มักทำให้เกิดวิกฤติปัญหาหาราคาไข่ไก่ตกต่ำทุกปีโดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาว

⁶ โรงเรือนนครหลวงฟาร์ม อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ในสัตว์เศรษฐกิจ, สิงหาคม 2526, หน้า 17

ภาพที่ 2.2 วงจรการผลิตไม้ก่และความสัมพันธ์ของฤดูกาลต่อการเลี้ยงไม้ก่ในโรงเรือนเปิด

ผลสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (มปป.) พบว่า ก่อนปีพ.ศ. 2530 ฟาร์มเลี้ยงไม้ก่ในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทแรก การทำฟาร์มเลี้ยงไม้ก่แบบอิสระ เกษตรกรจะเป็นผู้ลงทุนซื้อปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ลูกไม้ก่ อาหาร ยา และขายไม้ก่ให้กับพ่อค้าขาประจำหรือนำไปขายเองในตลาด นอกจากนั้นเกษตรกรยังต้องเป็นผู้ควบคุมการผลิตทุกกระบวนการตั้งแต่เป็นผู้จัดซื้อลูกไม้ก่พันธุ์ใหม่มาเลี้ยง การจัดหาอาหาร ยา วัคซีน และการขายไม้ก่ซึ่งในแง่้นอกจากเกษตรกรจะต้องเป็นผู้เลี้ยงแล้ว ยังต้องมีความสามารถในการคาดคะเนทิศทางความผันผวนและราคาไม้ก่ในท้องตลาดอีกด้วย ดังนั้นเมื่อเกษตรกรหลายจังหวัดทำฟาร์มไม้ก่เพิ่มขึ้น ประกอบกับบริษัทธุรกิจเกษตรเริ่มเข้ามามีบทบาทส่งเสริมให้เกษตรกรทำสัญญาเลี้ยงไม้ก่กับบริษัทฯ ในหลายพื้นที่ จึงทำให้ธุรกิจการเลี้ยงและการค้าไม้ก่มีการแข่งขันกันสูงขึ้นและทำให้ผู้เลี้ยงไม้ก่อิสระจำนวนมากประสบปัญหา เช่น ลูกไม้ก่มีจำนวนไม่เพียงพอต่อความต้องการของ

เกษตรกร อาหารไก่อราคาสูง ไก่อราคาถูกเนื่องจากภาวะไข่ไก่ล้นตลาด เป็นต้น จนในที่สุดผู้เลี้ยงไก่ไข่อิสระเหล่านี้รวมกลุ่มกันในรูปแบบของชมรมหรือสหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่ไข่จังหวัดต่าง ๆ เช่น ชมรมผู้เลี้ยงไก่ไข่จังหวัดฉะเชิงเทรา ชมรมผู้เลี้ยงไก่ไข่จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น เพื่อประโยชน์ทางการต่อรองในด้านปัจจัยการผลิตและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเป็นหลัก

ประเภทที่สอง การทำฟาร์มข้อตกลง (contract farming)⁷ เป็นการทำสัญญาผูกพันหรือเลี้ยงไก่แบบมีพันธสัญญากับบริษัทธุรกิจเกษตร โดยเจ้าของฟาร์มไก่จะกลายเป็น ลูกเล้า⁸ ของบริษัทฯ หรือบริษัทตัวแทนจำหน่ายอาหารสัตว์ ซึ่งเจ้าของฟาร์มจะต้องทำสัญญาซื้อพันธุ์ไก่ อาหาร ยา วัคซีน เป็นเงินเชื่อจากบริษัทฯ และเจ้าของฟาร์มจะต้องขายไข่ไก่ให้กับบริษัทเหล่านี้เท่านั้น แต่ก็ดูเหมือนว่าการเลี้ยงไก่ไข่แบบพันธสัญญากับบริษัทฯ ก่อนปี 2530 จะยังไม่เป็นที่นิยมแพร่หลายเท่าใดนัก เนื่องจากการส่งเสริมให้ลูกเล้าทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ให้กับบริษัทฯ ทำให้บริษัทฯ สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ทั้งค่าใช้จ่ายด้านการขนส่งอาหาร ค่าใช้จ่ายในการให้ความรู้และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ดังนั้นบริษัทธุรกิจเกษตรจึงนิยมทำฟาร์มขนาดใหญ่ของตนเองและเลี้ยงเป็นจุดเดียวกันทั้งหมดเพื่อลดต้นทุนการผลิต (สัตว์เศรษฐกิจ, สิงหาคม 2526: 6 – 13)

ดังนั้นจึงอธิบายได้ว่า การพัฒนารูปแบบการเลี้ยงไก่ไข่จากการเลี้ยงแม่ไก่พันธุ์พื้นเมืองปล่อยไว้ตามใต้ถุนบ้านเรือนก่อนปี 2500 มาเป็นการเลี้ยงไก่ไข่แบบฟาร์มขนาดใหญ่ในช่วงปี 2530 ซึ่งเลี้ยงแม่ไก่พันธุ์ไข่จำนวนมากในโรงเรือนขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นเฉพาะ สำหรับเก็บไข่ไก่ขายในรูปแบบธุรกิจการค้า มีการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อย 3 ประการ 1) การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ ที่เปลี่ยนจากการเลี้ยงไก่ใต้ถุนบ้านเรือนมาเป็นการเลี้ยงแม่ไก่ในโรงเรือนแบบเปิดเพื่อเลี้ยงไข่จำนวนมาก และการพัฒนารูปแบบเลี้ยงไก่ไข่จากการเลี้ยงแบบปล่อยตามพื้นเป็นการเลี้ยงในทรงตบที่สามารถเลี้ยงไก่หลายตัวได้ในพื้นที่จำกัด สามารถดูแลแม่ไก่และเก็บไข่อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ความนิยมบริโภคไข่ไก่ที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โดยในช่วงแรกนิยมเลี้ยงในพื้นที่ภาคกลางและต่อมาได้ขยายพื้นที่การเลี้ยงไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ 3) บริษัทธุรกิจเกษตรเริ่มมีบทบาทในการทำฟาร์มไก่ไข่และเกิดการส่งเสริมการเลี้ยงไก่ไข่แบบฟาร์มข้อตกลงหรือเลี้ยงไก่พันธสัญญาแล้ว แต่อย่างไรก็ตามการเลี้ยงไก่ไขุก่อนปี 2530 ส่วนใหญ่ยังคงนิยมการทำฟาร์มเลี้ยงไก่แบบอิสระ

⁷ การทำฟาร์มข้อตกลง (contract farming) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเกษตรกรพันธสัญญา เป็นระบบที่ถือกำเนิดจากประเทศญี่ปุ่นปลายคริสต์ศตวรรษที่ 1930 – 1950 (พ.ศ. 2473 – 2493) โดยยุคนั้นฟาร์มข้อตกลงหรือเกษตรกรพันธสัญญาได้รับความนิยมในอุตสาหกรรมอาหารและเส้นใย และได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในพืชผัก ผลไม้ ถั่วและเมล็ดพันธุ์พืช จนปลายศตวรรษที่ 20 เกษตรพันธสัญญาจึงแพร่หลายในยุโรปตะวันตก ญี่ปุ่น อเมริกาและกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา (ดูเพิ่มในกัลปพฤกษ์ ฝิวทองงามและคณะ, 2552)

⁸ ลูกเล้า เป็นคำที่บริษัทมักใช้เรียกเกษตรกรเจ้าของฟาร์มไก่ที่ยอมรับเงื่อนไขและยินยอมทำสัญญาการเลี้ยงไก่ไข่แบบประกันราคา กับบริษัทธุรกิจเกษตร

2.1.2 ทศวรรษที่ 2540 – 2560: การพัฒนาเข้าสู่การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่สมัยใหม่

ความต้องการบริโภคไข่ไก่ที่เพิ่มมากขึ้นอย่างก้าวกระโดดในระยะเวลา 25 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2526 – 2551)⁹ ทำให้การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่เชิงพาณิชย์ทั่วประเทศขยายตัวสูงขึ้น จากในปี 2530 ที่มีการเลี้ยงไก่ไข่ 17.5 ล้านตัว เพิ่มขึ้นเป็น 40.8 ล้านตัวในปี 2551 (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2533; กรมปศุสัตว์, 2551) ซึ่งถือเป็นการเพิ่มจำนวนการเลี้ยงไก่ไข่เชิงพาณิชย์ในประเทศมากกว่า 2 เท่าตัวในช่วงระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา การเลี้ยงไก่ไข่ที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปีทำให้จำนวนไข่ไก่ที่ผลิตได้มีปริมาณมากขึ้นตามมาด้วย โดยผลจากการสำรวจแสดงให้เห็นถึงปริมาณไข่ไก่ในปี 2551 ที่ผลิตได้ถึง 9,362 ล้านฟอง และมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยไข่ไก่ที่ผลิตได้ส่วนใหญ่จะถูกส่งขายเพื่อบริโภคภายในประเทศ ประมาณร้อยละ 90 ของไข่ไก่ทั้งหมดและบางส่วนจะถูกส่งออกไปขายต่างประเทศ ซึ่งก็เป็นเพียงส่วนน้อยและปริมาณไม่แน่นอน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2538)

การเพิ่มปริมาณการเลี้ยงไก่ไข่อย่างรวดเร็วในระยะเวลาที่ผ่านมา ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมไทย ที่สอดคล้องกับการเพิ่มจำนวนประชากรและปริมาณความต้องการบริโภคไข่ไก่ที่สูงขึ้นทุกปี ซึ่งหลังปี 2530 เป็นต้นมา การทำฟาร์มไก่ไข่เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างน้อย 3 ด้าน ได้แก่ ความรู้และเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ไข่ บทบาทของธุรกิจเกษตร และการพัฒนามาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่

1) ความรู้และเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ไข่

ด้วยแนวโน้มการเพิ่มปริมาณความต้องการบริโภคไข่ไก่และความต้องการไข่ไก่เพื่อแปรรูปในทศวรรษที่ 2540¹⁰ (กองนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร, 2533) สะท้อนให้เห็นถึงปริมาณแม่ไก่และการทำฟาร์มไก่ไข่ที่เพิ่มสูงขึ้น ตลอดจนมีการพัฒนาความรู้ การจัดการฟาร์มและเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ไข่ที่เน้นเพิ่มจำนวนแม่ไก่ในฟาร์ม การควบคุมคุณภาพไข่ไก่และลดต้นทุนการผลิตในทุกด้าน ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวมีการพัฒนารูปแบบวิธีการทำฟาร์มเลี้ยงไก่อย่างน้อย 3 วิธีการ ได้แก่ การทำฟาร์มไก่แบบโรงเรือนเปิด การทำฟาร์มไก่แบบบ่อปลาและการทำฟาร์มไข่ไก่แบบโรงเรือนปิด

การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ในโรงเรือนเปิด เป็นวิธีการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ที่พบเห็นได้ทั่วไป และเจ้าของฟาร์มไคนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายตั้งแต่ปี 2520 เป็นต้นมา โดยโรงเรือนเลี้ยงไก่ไข่แบบเปิดมีลักษณะเป็น โรงเรือนที่เปิดผนังด้านข้างของโรงเรือนทั้งสองข้าง เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้

⁹ อัตราการบริโภคไข่ไก่ของคนไทยในปีพ.ศ. 2526 มีการบริโภคเฉลี่ยคนละ 65 ฟองต่อปี เพิ่มขึ้นเป็น 119 ฟองต่อปี ในปี 2532 และเพิ่มสูงขึ้นเป็น 160 ฟองต่อปีในปี 2551 (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2533; กรุงเทพมหานครออนไลน์, 2553)

¹⁰ ปีพ.ศ. 2535 ความต้องการบริโภคไข่ไก่ในประเทศเฉลี่ยปีละ 4,352.1 ล้านฟอง อัตราการบริโภคไข่ไก่เฉลี่ยคนละ 75 ฟองต่อปี ในปี 2539 ความต้องการบริโภคไข่ไก่เพิ่มขึ้นปีละ 6,063.3 ล้านฟอง และอัตราการบริโภคไข่ไก่เฉลี่ยคนละ 100 ฟองต่อปี ส่วนความต้องการไข่ไก่เพื่อการแปรรูปในปี 2535 จำนวน 225 ล้านฟอง และเพิ่มขึ้นเป็น 300 ล้านฟองในปี 2539

สะดวกและใช้แสงสว่างตามธรรมชาติในการควบคุมการออกไข่ อย่างไรก็ตามแม้ว่าการลงทุนสร้างโรงเรือนแบบเปิดจะใช้ต้นทุนไม่สูงมากนัก แต่เนื่องจากโรงเรือนลักษณะนี้เป็นโรงเรือนที่ควบคุมด้วยสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ จึงทำให้อุณหภูมิในโรงเรือนผันแปรไปตามสภาพอากาศและแสงสว่างนอกโรงเรือนซึ่งมีผลต่อการออกไข่ของแม่ไก่ นอกจากนี้การเปิดผนังโรงเรือนยังทำให้สัตว์อื่นเข้ามารบกวนแม่ไก่ในโรงเรือนได้ด้วย ดังนั้นวิธีการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ในลักษณะนี้จึงเป็นวิธีการเลี้ยงที่แม่ไก่มีความเสี่ยงต่อการติดโรคระบาดได้ง่าย และหลังจากปี 2540 เป็นต้นมา การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ในโรงเรือนเปิดจึงค่อย ๆ ลดความนิยมลง

การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่บนบ่อปลา เป็นวิธีทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่อีกรูปแบบหนึ่ง que พัฒนาขึ้นหลังปี 2530 เพื่อลดต้นทุนการผลิตและลดมลพิษจากขี้ไก่ในฟาร์ม โดยมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินอย่างคุ้มค่ามากที่สุด การทำฟาร์มเลี้ยงไก่บนบ่อปลาเป็นการสร้างโรงเรือนแบบเปิดเพื่อเลี้ยงแม่ไก่ผสมผสานกับการเลี้ยงปลาไปพร้อมกัน เพื่อลดต้นทุนการผลิตเนื่องจากการสร้างโรงเรือนบนบ่อเลี้ยงปลาทำให้อุณหภูมิในโรงเรือนลดลง นอกจากนี้เศษอาหารไก่และขี้ไก่ยังสามารถเป็นอาหารของปลาได้ด้วย วิธีการทำฟาร์มเลี้ยงไก่แบบนี้จึงทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตทั้งไข่ไก่และปลาในเวลาเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามการทำฟาร์มไก่ไข่บนบ่อปลาก็เป็นวิธีการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ที่เสี่ยงอีกวิธีหนึ่ง เพราะนอกจากเกษตรกรจะไม่สามารถควบคุมอุณหภูมิและความชื้นภายในโรงเรือนได้แล้ว ยังอาจมีสัตว์อื่นเข้าไปรบกวนแม่ไก่หรือทำให้เกิดโรคระบาดภายในโรงเรือนได้ เช่นเดียวกันกับการเลี้ยงไก่ในโรงเรือนเปิดปกติ

การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ในโรงเรือนปิด (Evaporation Cooling System – EVAP) เป็นการเลี้ยงไก่ไข่ในโรงเรือนที่ปิดมิดชิด มีระบบการควบคุมอุณหภูมิและแสงสว่างภายในโรงเรือนแบบอัตโนมัติ โดยติดตั้งพัดลมดูดอากาศที่ต้นโรงเรือน ซึ่งโรงเรือนปิดที่ใช้ในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นระบบการดึงอากาศจากต้นโรงเรือนมาทำยโรงเรือน โดยควบคุมอุณหภูมิอัตโนมัติให้อยู่ที่ประมาณ 27 – 28 องศาเซลเซียส ด้วยการทำงานของพัดลมดูดอากาศเพื่อให้อุณหภูมิในโรงเรือนเหมาะกับการออกไข่ของแม่ไก่ ซึ่งระบบดังกล่าวจะช่วยลดความร้อนที่เกิดจากภายนอกไม่ให้เข้าไปในโรงเรือน พร้อมกับถ่ายความร้อนจากตัวไก่ ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ แอมโมเนีย ฝุ่นละอองและความชื้นออกไปนอกโรงเรือนในเวลาเดียวกัน (สัตว์เศรษฐกิจ, สิงหาคม 2546: 40 – 45) การเลี้ยงแม่ไก่ในโรงเรือนปิดที่ควบคุมอุณหภูมิให้เหมาะสมกับการออกไข่อยู่ตลอดเวลา ทำให้แม่ไก่สามารถออกไข่อย่างสม่ำเสมอขึ้นถ้าเทียบกับการเลี้ยงในโรงเรือนเปิด และยังสามารถลดข้อจำกัดจากปัจจัยด้านสภาพอากาศภายนอกและฤดูกาล ตลอดจนสามารถควบคุมโรคระบาดในฟาร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย แต่การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ในระบบโรงเรือนปิดก็ยังเป็นปัญหาสำหรับเจ้าของ

ฟาร์มรายย่อยหรือเจ้าของฟาร์มที่มีเงินทุนน้อย เพราะการสร้างโรงเรือนปิดต้องลงทุนเป็นเงินหลายแสนบาท¹¹ และนอกจากนั้นเจ้าของฟาร์มยังต้องรับภาระค่าไฟฟ้าเพิ่มขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าระบบการทำฟาร์มไก่ไข่ในโรงเรือนปิด เจ้าของฟาร์มจะต้องลงทุนเป็นเงินจำนวนมากและรับภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น แต่หลังจากปี 2540 เป็นต้นมา การทำฟาร์มไก่ไข่ในลักษณะดังกล่าวกลับได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจากแม่ไก่ในโรงเรือนปิดสามารถออกไข่ได้เป็นจำนวนมากและยังสามารถลดต้นทุนค่าอาหารได้มากกว่าหากเปรียบเทียบกับการเลี้ยงไก่ในโรงเรือนแบบเปิดหรือเลี้ยงบนบ่อปลา ต่อมาหลังวิกฤตการณ์ไข้หวัดนกระบาดในปี 2546 ก็ทำให้การทำฟาร์มไก่ไข่ในระบบโรงเรือนปิดเป็นที่นิยมมากขึ้น เพราะการเลี้ยงไก่ในโรงเรือนปิดนอกจากจะทำให้ได้ผลผลิตไข่ไก่มากแล้วยังสามารถแก้ปัญหาโรคระบาดในฟาร์มอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

2) บริษัทธุรกิจเกษตรมีบทบาทสำคัญในการทำฟาร์มไก่ไข่

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ขยายตัวเพิ่มขึ้นเพื่อสอดคล้องกับปริมาณการบริโภคไข่ไก่ในประเทศที่สูงขึ้นทุกปี และด้วยสภาวะการเติบโตของฟาร์มไก่ไข่และอัตราการบริโภคไข่ไก่ที่เพิ่มขึ้นดังกล่าว เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บริษัทธุรกิจเกษตรหลายบริษัท เช่น บริษัท ก¹² บริษัทเบทาโกร บริษัทแหลมทอง เป็นต้น เข้ามามีบทบาทในการทำฟาร์มไก่ โดยเฉพาะบริษัทซีพีที่ดูเหมือนว่าจะเป็นบริษัทที่ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญมากที่สุด โดยเป็นทั้งผู้ลงทุนทำฟาร์มเลี้ยงไก่เองและขยายลูกเจ้าของตนในพื้นที่ทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเป็นจังหวัด ฉะเชิงเทรา อุดรธานี พื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจากการสำรวจพบว่าในปี 2543 บริษัท ก มีลูกเจ้าของทั่วประเทศมากกว่า 10,000 ฟาร์ม นอกจากนั้นบริษัท ก ยังเป็นบริษัทผู้ผลิตลูกไก่พันธุ์ไข่ที่สำคัญอันดับต้น ๆ ของประเทศ (สตีว์เศรษฐกิจ, เมษายน 2543: 30; สตีว์เศรษฐกิจ, สิงหาคม 2543: 18)

บริษัทธุรกิจเกษตรหลายรายประสบความสำเร็จและพัฒนาจากการแข่งขันกันเป็นผู้ผลิตอาหารไก่ และเริ่มเปลี่ยนจากการนำเข้าลูกไก่พันธุ์ไข่จากต่างประเทศมาเป็นการนำเข้าพ่อแม่พันธุ์ ต่อจากนั้นบริษัทเหล่านี้จะเป็นผู้เพาะพันธุ์ลูกไก่ขายเองในประเทศ โดยข้อมูลการนำเข้าพ่อแม่พันธุ์ไข่ของประเทศไทยในปี 2546 (มกราคม – กันยายน 2546) ซึ่งให้เห็นถึงการแข่งขันกันของ

¹¹ การลงทุนทำโรงเรือนปิดต้องเสียค่าใช้จ่ายในการสร้างโรงเรือนและอุปกรณ์สำคัญต่าง ๆ ได้แก่ ระบบคลุมลิ้งแพดหรือแผ่นรังผึ้ง พัฒลมระบายอากาศขนาดใหญ่ บั๊มน้ำ ท่อน้ำ บ่อพักน้ำ ผ้าม่าน และระบบ EVAP ซึ่งเป็นระบบควบคุมกลไกการทำงานแบบอัตโนมัติ เทอร์โมสแตท (ควบคุมพัดลมและบั๊มน้ำ) และสัญญาณเตือนภัยอัตโนมัติ และจากการสัมภาษณ์เจ้าของฟาร์มไก่บางรายในหมู่บ้านหนองแก้ว ต.แม่แฝก อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ ในปีพ.ศ. 2551 พบว่า การสร้างโรงเรือนแบบปิดที่เลี้ยงไก่มากกว่า 10,000 ตัว ต้องใช้เงินลงทุนระหว่าง 700,000 – 1,200,000 บาท

¹² ชื่อบริษัท ก เป็นชื่อสมมุติ

บริษัทธุรกิจเกษตรจำนวน 12 ราย¹³ เพื่อเป็นผู้นำเข้าพ่อแม่พันธุ์ไก่ไข่ โดยในปีนั้นมีผู้ได้รับสิทธิ นำเข้าพ่อแม่พันธุ์ไก่ไข่เพียง 7 ราย ซึ่งบริษัท ก เป็นผู้นำเข้ามากที่สุดจำนวน 130,000 ตัว รองลงมา เป็นบริษัทเบทาโกร จำนวน 35,750 ตัว และบริษัทแหลมทอง จำนวน 34,830 ตัว ตามลำดับ (สัตว์ เศรษฐกิจ, ตุลาคม 2546: 49 – 52) และเมื่อนำเข้าพ่อแม่พันธุ์มาแล้วบริษัทเหล่านี้จะเพาะเลี้ยงพ่อแม่ พันธุ์เพื่อผลิตเป็นลูกไก่พันธุ์ไข่ขายต่อไป แต่บางช่วงเวลาลูกไก่ที่ผลิตมาขายไม่หมด บริษัทฯ จึง ต้องหาวิธีระบายลูกไก่ด้วยการทำฟาร์มเลี้ยงไก่เสียเองหรือหาสมาชิกลูกเล้าเพิ่มด้วยวิธีทำฟาร์ม ข้อตกลงกับเจ้าของฟาร์มไก่ ซึ่งเจ้าของฟาร์มที่เป็นลูกเล้าจะต้องรับภาระปัจจัยการผลิตทั้งหมด ได้แก่ อาหารไก่ แม่ไก่ วัคซีน ยา ฯลฯ จากบริษัทฯ และมีสัญญาผูกพันต้องขายไข่ไก่ให้กับบริษัทฯ คู่สัญญาเท่านั้น โดยค่าตอบแทนที่จะได้รับขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการทำสัญญาหรือข้อตกลงระหว่าง เจ้าของฟาร์มกับบริษัทฯ ซึ่งก็ดูเหมือนว่าวิธีการนี้จะได้รับการตอบรับในเชิงบวกจากเจ้าของฟาร์ม อิสระจำนวนไม่น้อย เพราะผลกระทบจากราคาไข่ไก่ที่ตกต่ำเนื่องจากการเพิ่มปริมาณการเลี้ยงไก่ ของบริษัทฯ ประกอบกับราคาไข่ไก่ที่ขึ้นลงไม่แน่นอน ทำให้เจ้าของฟาร์มอิสระหันไปทำฟาร์ม ข้อตกลงกับบริษัทฯ ซึ่งกำหนดราคารับซื้อไข่ไก่ไว้แน่นอนเพื่อลดความเสี่ยงด้านราคาไข่ไก่ (สัตว์ เศรษฐกิจ, ธันวาคม 2543: 34 – 36; สัตว์เศรษฐกิจ, มีนาคม 2551: 41 – 44)

การขยายสมาชิกลูกเล้าของบริษัทฯ ทั่วประเทศ ภายใต้รูปแบบการทำฟาร์มข้อตกลง ระหว่างบริษัทฯ กับเจ้าของฟาร์มหลังปี 2530 ซึ่งให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นใน ระบบการเลี้ยงไก่ไข่อ่างน้อย 3 ประการ คือ *ประการแรก* แรงจูงใจจากการบริโภคไข่ไก่ในประเทศที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี ทำให้บริษัทธุรกิจเกษตรหลายบริษัทเข้ามามีบทบาทสำคัญเพื่อแข่งขัน กันทำธุรกิจเกี่ยวกับไก่ไข่อ่างครบวงจรมากขึ้น ตั้งแต่การนำเข้าพ่อแม่พันธุ์ การเลี้ยง การขายไข่ จนบางครั้งอาจมีผลทำให้กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ไข่รายย่อยมีบทบาทและความสำคัญลดลง *ประการที่สอง* วิธีการทำฟาร์มข้อตกลงโดยส่งเสริมให้เจ้าของฟาร์มไก่ทำสัญญาเลี้ยงไก่ร่วมกับบริษัทฯ กลายเป็น วิธีการที่ได้รับความนิยมมากขึ้นในการทำฟาร์มไข่ไก่เนื่องจากความผันผวนของราคาไข่ในตลาดและ กลายเป็นเครื่องมือของบริษัทฯ เพื่อเข้ามามีบทบาทในการเลี้ยงไก่ไข่ของประเทศ นอกจากนั้น วิธีการนี้เป็นยังวิธีการที่บริษัทฯ สามารถลดภาระการลงทุนด้านปัจจัยการผลิตหลัก เช่น ที่ดิน แรงงาน และลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในกระบวนการทำฟาร์มไก่ ทั้งยังสามารถขายพันธุ์ไก่ อาหาร ไก่ วัคซีน ฯลฯ ได้อีกด้วย *ประการสุดท้าย* การขยายสมาชิกลูกเล้าของบริษัทฯ ด้วยวิธีการทำฟาร์ม ข้อตกลง อาจทำให้บริษัทฯ กลายเป็นผู้มีอำนาจและสามารถกำหนดทิศทางราคาไข่ไก่ได้ เพราะ

¹³ บริษัทที่แข่งขันกันนำเข้าพ่อแม่พันธุ์ไก่ไข่ในปี 2546 จำนวน 12 บริษัท ได้แก่ บริษัทอุดมชัยฟาร์ม บริษัทฟาร์มรุ่งรัศมี บริษัท ยูไนเต็ดการตลาดสากล บริษัทฟาร์มไก่พันธุ์เกิดเจริญ บริษัทแหลมทองฟาร์ม สหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่ไข่อบลูรี่/แปดริ้ว บริษัทฟาร์ม กรุงไทย บริษัทเบทาโกร บริษัท ก บริษัทเอ.เอฟ.อี บริษัทชัยอริย์ฟาร์ม และบริษัทอาร์ ที เอ็ม เอสฟาร์ม

บริษัทเหล่านี้ส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการนำเข้าพันธุ์ไก่ ผลิตอาหารไก่ ยา วัคซีนและทำฟาร์มเลี้ยงไก่อยู่ก่อน จึงทำให้บริษัทฯ สามารถกำหนดราคาปัจจัยการผลิตบางอย่าง เช่น พันธุ์ไก่ อาหารไก่ วัคซีน ยา อาหารเสริม ฯลฯ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงราคาไข่ไก่ในที่สุด ยกตัวอย่างเช่น บริษัท ก ซึ่งเป็นบริษัทธุรกิจเกษตรรายใหญ่ของประเทศไทยที่ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับไก่ไข่อย่างครบวงจร ตั้งแต่ผลิตอาหารไก่ การนำเข้าพ่อแม่พันธุ์ การเพาะเลี้ยงลูกไก่ ขายแม่พันธุ์ไก่ ทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ ขายไข่และแปรรูปไข่ไก่ ต่อมาเมื่อบริษัท ก ลงทุนเป็นผู้ทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่เองและขยายสมาชิกลูกค้าของตนออกไปอย่างกว้างขวาง บริษัท ก จึงกลายเป็นบริษัทธุรกิจเกษตรที่มีบทบาทเป็นผู้ผูกขาดธุรกิจการเลี้ยงไก่ไข่และการค้าไข่ไก่

แต่อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความพยายามของเข้ามามีบทบาทของบริษัทฯ ในการเป็นผู้ผูกขาดการทำฟาร์มไก่ไข่ ก็พบว่ายังคงมีกลุ่มเกษตรกรเจ้าของฟาร์มอิสระจำนวนมากที่รวมตัวกันอย่างเป็นทางการในรูปของกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ไข่ ชมรมหรือสหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่ไข่ในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ยังคงมีบทบาทในการเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐช่วยเหลือหากราคาไข่ไก่ตกต่ำ แม้กระทั่งมีบทบาทในการต่อรองและคัดค้านการผูกขาดของบริษัทธุรกิจเกษตร เช่น การชุมนุมประท้วงการผูกขาดธุรกิจการเลี้ยงไก่ไข่ของบริษัทธุรกิจเกษตร ในปี 2543 เป็นต้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงในส่วนต่อไป

3) การพัฒนามาตรฐานฟาร์มไก่ไข่

อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา ฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่มีการพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่เรื่อยมา จนในปี 2538 ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก (*World Trade Organization: WTO*)¹⁴ ที่สนับสนุนให้ประเทศที่เป็นสมาชิกดำเนินการค้าระหว่างประเทศอย่างเสรี ภายใต้ข้อตกลงร่วมกันในเรื่องมาตรฐานความปลอดภัยของอาหาร สุขภาพสัตว์และความปลอดภัยของสิ่งแวดล้อมในการผลิตซึ่งเป็นที่ยอมรับในกลุ่มประเทศสมาชิก การเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกและการยอมรับข้อตกลงดังกล่าว ทำให้รัฐบาลไทยต้องแสวงหาวิธีการควบคุมมาตรฐานการผลิตอาหารเกษตรทุกชนิด ให้สอดคล้องกับข้อตกลงและนโยบายควบคุมมาตรฐานคุณภาพสินค้าระหว่างประเทศ โดยในปี 2546 รัฐบาลประกาศตัวเป็น “ครัวของโลก” (*Kitchen of the World*)¹⁵ และต่อมาในปี 2547 หน่วยงานของรัฐโดยกระทรวง

¹⁴ องค์การการค้าโลก (World Trade Organization – WTO) เป็นองค์กรที่เกิดขึ้นในวันที่ 1 มกราคม 2538 องค์กรที่สนับสนุนให้ประเทศสมาชิกมีการค้าอย่างเสรีมากขึ้น ลดข้อจำกัดทางการค้า ตลอดจนควบคุมมาตรฐานอาหารของแต่ละประเทศตามมาตรฐานสากล ในปี 2549 มีสมาชิกทั่วโลก 150 ประเทศ (ที่มา: http://www.oac.go.th/ewt_news.php?nid=177&filename=index)

¹⁵ เป็นแนวทางหลักของรัฐบาลในการนำประเทศไทยสู่การเป็นผู้นำด้านการผลิตอาหารระดับโลก โดยมียุทธศาสตร์ 5 ด้าน ได้แก่ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต การนำสินค้าเกษตรและอาหารสู่ตลาดโลก การทำให้เกษตรกรกินดีอยู่ดี และการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ โดยมีดำเนินงานร่วมมือกันทั้งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพาณิชย์ ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง และมุ่งดำเนินธุรกิจการค้ากับต่างประเทศ

เกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดให้เป็น “ปีแห่งความปลอดภัยด้านอาหาร” (Food Safety Year)¹⁶ เพื่อผลักดันให้การผลิตอาหารเกษตรของไทยได้รับความเชื่อมั่นตามมาตรฐานคุณภาพสินค้าระหว่างประเทศ ซึ่งในการผลิตอาหารเกษตรต้องให้ความสำคัญกับความปลอดภัยของผู้บริโภคและคำนึงถึงกระบวนการตรวจสอบตั้งแต่ไร่นาจนถึงโต๊ะอาหาร (From Farm to Table) โดยในระดับไร่นาหรือฟาร์ม จะเน้นหลักปฏิบัติสินค้าเกษตรที่ดีและเหมาะสม (Good Agricultural Practice – GAP) ระดับโรงงานอุตสาหกรรม เน้นหลักการจัดการด้านสุขลักษณะในโรงงานแปรรูป และการวิเคราะห์จุดวิกฤติที่ต้องควบคุม (Hazard Analysis and Critical Control Point – HACCP) (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2547)

สำหรับการทำฟาร์มไก่ไข่ในประเทศไทย แม้ว่าไข่ไก่ที่ผลิตได้จากฟาร์มส่วนใหญ่จะใช้สำหรับบริโภคภายในประเทศเป็นหลัก แต่ด้วยการดำเนินนโยบายการเป็นครัวของโลกและการดำเนินงานด้านความปลอดภัยทางอาหาร (Food Safety) เพื่อให้ประเทศไทยได้รับความเชื่อมั่นจากประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลก ทำให้ฟาร์มไก่ไข่ทั่วประเทศจำเป็นต้องเข้าสู่ระบบควบคุมมาตรฐานฟาร์ม มีการใช้เทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ไข่ที่ทันสมัย เช่น การเลี้ยงด้วยโรงเรือนแบบปิดที่มีการควบคุมอุณหภูมิ การฆ่าเชื้อโรค ควบคุมความสะอาดและสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรือน การบังคับให้ฟาร์มไก่เข้าสู่ระบบฟาร์มมาตรฐาน การจดทะเบียนรับรองมาตรฐานฟาร์ม ตรวจสอบและติดตามผลฟาร์มและอุปกรณ์ในฟาร์ม รวมถึงการปรับปรุงและพัฒนาแม่พันธุ์ไก่ไข่ เป็นต้น

นอกจากนั้นหลังเกิดวิกฤตการณ์โรคไข้หวัดนก¹⁷ ช่วงปลายปี 2546 ยังทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ในการทำฟาร์มเพื่อป้องกันโรคระบาดในฟาร์มไก่อย่างจริงจัง โดยโรคไข้หวัดนกเป็นโรคระบาดรุนแรงสามารถติดต่อจากไก่หรือไข่ไก่เข้าสู่ร่างกายคนได้ ผ่านการสัมผัสไก่ที่ติดเชื้อหรือกินไข่ไก่ดิบ และเมื่อติดโรคดังกล่าวทำให้ผู้ป่วยมีความเสี่ยงต่อการเสียชีวิตได้¹⁸ ซึ่งด้วยความรุนแรงและวิธีการติดต่อของโรคดังกล่าวทำให้หน่วยงานของรัฐและประชาชนทั่วไปหันมาให้ความสนใจในแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นอย่างมาก โดยปลายปี 2546 กรมปศุสัตว์ออกมาตรการควบคุมโรคติดต่อและทำลายไก่ไข่จำนวนมากถึง 17,385,886 ตัว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นฟาร์ม

¹⁶ ยุทธศาสตร์ของปีแห่งความปลอดภัยด้านอาหาร ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์การนำเข้าสินค้าเกษตร อาหารและยา ยุทธศาสตร์ด้านการผลิตระดับฟาร์ม ยุทธศาสตร์ด้านสถานที่ผลิต ผู้ประกอบการ โรงงาน ยุทธศาสตร์ด้านผลผลิต ยุทธศาสตร์ด้านการตลาด และการเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบย้อนกลับ ครอบคลุมทั้งวงจร (ดูเพิ่มใน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2547, อ้างแล้ว)

¹⁷ ไข้หวัดนก (Avian influenza / bird flu) เกิดจากเชื้อไวรัสไข้หวัดใหญ่ H5N1 ที่พบได้ในสัตว์ปีก มักจะระบาดในฤดูหนาว เมื่อเชื้อไวรัสกลายพันธุ์และติดต่อสู่คน จะทำให้มีอัตราการตายสูงกว่า 60%

¹⁸ สำหรับผู้ป่วยโรคไข้หวัดนกในประเทศไทย ตั้งแต่ปี 2547 – 2549 มีจำนวนทั้งสิ้น 25 ราย และเสียชีวิต 17 ราย คิดเป็นอัตราการตายร้อยละ 68 โดยพบการติดต่อของโรคในคนกระจายใน 18 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี สุพรรณบุรี สุโขทัย กำแพงเพชร ปราจีนบุรี ปทุมธานี ลพบุรี กรุงเทพมหานคร นครนายก นนทบุรี เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ อุทัยธานี พิจิตร ขอนแก่น ชัยภูมิ นครราชสีมาและหนองบัวลำภู ดูเพิ่มเติมที่เวปไซต์สำนักงานโรคติดต่ออุบัติใหม่ http://beid.ddc.moph.go.th/th/index.php?option=com_frontpage&Itemid=28

อิสระเลี้ยงด้วยโรงเรือนเปิด ในพื้นที่ 60 จังหวัดทั่วประเทศ โดยเฉพาะจังหวัดฉะเชิงเทรา นครปฐม สุพรรณบุรี อ่างทอง และรัฐบาลชดเชยเงินให้ตัวละ 100 บาท (สัตว์เศรษฐกิจ, มกราคม 2547: 36 – 40; กิตติ ทรัพย์ชุกุล, 2550)

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นหลังการระบาดของโรคไข้หวัดนกคือ การพัฒนามาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ที่ถูกสร้างขึ้นโดยกรมปศุสัตว์ เพื่อป้องกันการเกิดโรคระบาดซ้ำอีก โดยกรมปศุสัตว์กลายเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์การนำเข้าสัตว์ปีกและมาตรฐานของฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่และฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ทุกฟาร์มต้องขึ้นทะเบียนและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกรมปศุสัตว์ที่ระบุให้เจ้าของฟาร์มต้องกวดขันเรื่องความสะอาดในฟาร์ม ตลอดจนให้ความสำคัญในการฆ่าเชื้อโรคในฟาร์มอย่างเข้มข้นมากขึ้น นอกจากนั้นฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ยังต้องให้ความสำคัญกับการควบคุมพาหะนำโรคเข้าสู่ฟาร์ม โดยเจ้าของฟาร์มต้องล้อมรั้วรอบฟาร์ม มีระบบกำจัดเชื้อโรคให้กับยานพาหนะและบุคคลที่ผ่านเข้าออกในฟาร์มด้วย ทั้งยังต้องมีการจดบันทึกรายละเอียดความเปลี่ยนแปลงและความเจ็บป่วยของไก่เพื่อเฝ้าระวังโรคติดต่อตลอดระยะเวลาการเลี้ยง นอกจากนั้นกรมปศุสัตว์จะทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบ ควบคุมและพิจารณาออกหนังสือรับรองให้กับฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ที่ผ่านมาตรฐานแล้ว แต่หากไม่ผ่านมาตรฐานข้างต้นเจ้าของฟาร์มก็ไม่สามารถทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ได้ (สัตว์เศรษฐกิจ, เมษายน 2547: 41 – 43)

การสร้างหลักเกณฑ์และควบคุมมาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ในประเทศให้มีคุณภาพตามข้อกำหนดขององค์การการค้าโลก และความพยายามในการปรับเปลี่ยนรูปแบบฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ให้สามารถป้องกันโรคติดต่อของกรมปศุสัตว์ ทำให้การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ระบบโรงเรือนปิดได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น โดยการรับรองจากกรมปศุสัตว์ว่าเป็นระบบที่มีการควบคุมมาตรฐานคุณภาพและความสะอาดในฟาร์มอย่างเหมาะสม และยังสามารถควบคุมโรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจากข้อมูลการป่วยของแม่ไก่และการทำลายไข่จากการระบาดของโรคไข้หวัดนก ได้ชี้ให้เห็นว่าแพร่ระบาดของโรคส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในฟาร์มอิสระที่เลี้ยงในโรงเรือนเปิด เพราะเชื้อโรคสามารถติดต่อสู่แม่ไก่ผ่านสัตว์ปีกซึ่งเป็นพาหะเข้าไปในโรงเรือนได้ง่าย ส่วนฟาร์มที่เป็นของบริษัทฯ หรือฟาร์มอิสระที่เลี้ยงแบบโรงเรือนปิดแทบจะไม่ได้รับผลกระทบเลย

ดังนั้นการผลักดันให้ฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ทั่วประเทศเข้าสู่ระบบมาตรฐานฟาร์มตามแผนนโยบายการเป็นครัวของโลก การดำเนินนโยบายความปลอดภัยด้านอาหารและการควบคุมโรคติดต่อหลังปี 2546 ที่สนับสนุนระบบการเลี้ยงไก่ในโรงเรือนปิด ในด้านหนึ่งอาจเป็นการหยุดยั้งการระบาดของโรคติดต่อในสัตว์ปีกอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างมั่นใจกับนานาประเทศตามนโยบายการเป็นครัวของโลกของภาครัฐ ที่ให้ความสำคัญกับความสะอาด และความปลอดภัยในฟาร์มเลี้ยงไก่ซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหาร ตลอดจนให้ความสำคัญกับคุณภาพของไข่ไก่ที่สามารถ

ตรวจสอบย้อนกลับไปถึงฟาร์มที่ผลิตได้ แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือ การผลักดันเพื่อให้ฟาร์มไก่ไข่ทั้งประเทศให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน กลายเป็นการเปลี่ยนรูปแบบการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ทั้งหมดให้เป็นการทำฟาร์มด้วยโรงเรือนปิด ซึ่งอาจเป็นการสร้างโอกาสทางธุรกิจและเพิ่มบทบาทให้กับบริษัทธุรกิจเกษตรที่ลงทุนทำธุรกิจไก่ไข่แบบครบวงจรและเป็นผู้ริเริ่มเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ในโรงเรือนปิด

อีกทั้งการที่กรมปศุสัตว์ทำลายไก่ไข่ที่เลี้ยงด้วยระบบโรงเรือนเปิด จำนวนมากกว่า 17 ล้านตัว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่ไก่ในฟาร์มอิสระ จนทำให้หลายฟาร์มต้องเลิกกิจการไป (กิตติ ทรัพย์ชูกุล, 2550, อ้างแล้ว) แต่ฟาร์มไก่ที่เลี้ยงในระบบโรงเรือนปิดซึ่งส่วนมากเป็นฟาร์มของบริษัทฯ และลูกเจ้าของบริษัทฯ แทบไม่ได้รับผลกระทบจากการทำลายไก่ในครั้งนั้น จึงเป็นการสนับสนุนให้บริษัทฯ มีบทบาทมากยิ่งขึ้นในการกำหนดทิศทางของฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่และธุรกิจการค้าไข่ไก่ในประเทศไทย และอาจมีแนวโน้มรุนแรงจนถึงขั้นการผูกขาดธุรกิจไก่ไข่ในอนาคต

นอกจากนั้น แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานฟาร์มไก่ให้เป็นระบบโรงเรือนปิดทั้งหมดจะช่วยแก้ปัญหาโรคไข้ที่ตกต่ำตามฤดูกาลได้ เพราะการเลี้ยงไก่ในโรงเรือนปิด มีการควบคุมอุณหภูมิอัตโนมัติในโรงเรือนให้เหมาะกับการออกไข่ของแม่ไก่ตลอดเวลา จึงทำให้อุณหภูมิตามฤดูกาลแทบไม่มีผลต่อแม่ไก่ในการออกไข่และแม่ไก่อังสามารถออกไข่ได้ในอัตราที่สูงขึ้นถ้าเทียบกับการเลี้ยงไก่ในโรงเรือนเปิด กล่าวคือ แม่ไก่ในฟาร์มที่เลี้ยงแบบโรงเรือนเปิดสามารถออกไข่เฉลี่ยตัวละ 270 ฟองต่อปี แต่หากเลี้ยงโรงเรือนปิดแม่ไก่สามารถออกไข่ได้เฉลี่ยตัวละ 290 – 300 ฟองต่อปี (สัตว์เศรษฐกิจ, เมษายน 2550: 43 – 45; ณรงค์ ใจบรรจง, 2550) แต่การเปลี่ยนฟาร์มไก่เป็นโรงเรือนปิดทั่วประเทศกลับนำมาซึ่งปัญหาใหม่ คือ ทำให้เกิดภาวะ *ไข่ไก่ล้นตลาด*¹⁹ ยาวนานขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นจากปัจจัยอย่างน้อย 2 ประการ

ประการแรก แม้ว่าหลังปัญหาการระบาดของโรคไข้หวัดนกทำให้ฟาร์มอิสระที่มีทุนน้อยต้องเลิกกิจการไป ฟาร์มอิสระที่พอมีทุนอยู่บ้างก็ปรับฟาร์มของตนให้เป็นโรงเรือนปิดตามมาตรฐานกรมปศุสัตว์และผลิตไข่ไก่ได้มากขึ้น ประกอบกับฟาร์มไก่ของบริษัทฯ ก็เพิ่มกำลังการผลิตไข่ไก่และหาสมาชิกลูกค้าเพิ่ม เนื่องจากการทำลายไก่ช่วงไข้หวัดนกระบาดทำให้ปริมาณไข่ไก่ในตลาดมีปริมาณลดลง ดังนั้นการเปลี่ยนเข้าสู่ระบบฟาร์มไก่แบบโรงเรือนปิดพร้อมกันจึงอาจเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง

ประการที่สอง แม้ว่าผลจากการระบาดของโรคไข้หวัดนกจะทำให้การบริโภคไข่ไก่ภายในประเทศลดลงเหลือเฉลี่ยคนละ 100 ฟองต่อปี แต่ปริมาณการนำเข้าและเพาะเลี้ยงพ่อแม่พันธุ์

¹⁹ ไข่ไก่ล้นตลาด ในที่นี้ผู้ศึกษาหมายถึง การผลิตไข่ไก่มากเกินไปจนเกินความต้องการบริโภคจนทำให้ไข่ไก่ราคาตกต่ำ

ไก่อยังคงอยู่ในปริมาณคงที่²⁰ (สัตว์เศรษฐกิจ, สิงหาคม 2547: 42) ดังนั้นการรักษาระดับการนำเข้า และเพาะเลี้ยงพ่อแม่พันธุ์ไก่ ประกอบกับความสามารถของพ่อแม่พันธุ์ไก่ในการผลิตลูกไก่ ก็ทำให้เกิดสภาวะไข่ไก่ล้นตลาดมาก โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่คนบริโภคไข่ไก่น้อยลง จนนำมาสู่กระบวนการแก้ปัญหาแบบต่าง ๆ เช่น เจ้าของฟาร์มไก่อิสระรวมกลุ่มเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐช่วยเหลือ และการตั้งหน่วยงานเพื่อแก้ปัญหาไข่ไก่โดยเฉพาะที่เรียกว่า “คณะกรรมการไข่ไก่และผลิตภัณฑ์แห่งชาติ” ซึ่งจะกล่าวถึงในส่วนต่อไป

ดังนั้นจึงอธิบายได้ว่า ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา ฟาร์มเลี้ยงไข่ไก่เกิดความเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การทำฟาร์มสมัยใหม่ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างน้อย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้และเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาระบบการทำฟาร์มหลากหลาย เช่น การทำฟาร์มในโรงเรือนเปิด การทำฟาร์มบนบ่อปลาและการทำฟาร์มในโรงเรือนปิด 2) บริษัทธุรกิจเกษตรเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญด้วยการขยายฟาร์มเลี้ยงไข่ไก่เพิ่มในลักษณะการทำฟาร์มข้อตกลงหรือฟาร์มไก่พันธสัญญา และ 3) การพัฒนามาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่จากหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะหลังปี 2546 ซึ่งมีผลทำให้การเลี้ยงไก่ในโรงเรือนปิดได้รับความนิยมมากขึ้น จนอาจนำมาสู่ปัญหาไข่ไก่ล้นตลาด

2.2 ฟาร์มไก่ไข่พันธสัญญากับบทบาทบริษัทธุรกิจเกษตร กลุ่มผู้เลี้ยงไก่และหน่วยงานของรัฐ

เกษตรพันธสัญญาเป็นการทำสัญญาข้อตกลงเพื่อซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรและปัจจัยการผลิตระหว่างเกษตรกรกับบริษัทผู้สัญญา เกิดขึ้นครั้งแรกที่ประเทศญี่ปุ่นในอุตสาหกรรมอาหารและเส้นใยช่วงปี 1930 – 1950 (พ.ศ. 2473 – 2493) ในปัจจุบันพบรูปแบบการทำสัญญา 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ประกันตลาด เป็นระบบที่เกษตรกรขายวัตถุดิบให้กับบริษัทผู้สัญญา ตามคุณภาพมาตรฐานและระยะเวลาที่กำหนด 2) ประกันราคา เป็นระบบที่บริษัทฯ ควบคุมปัจจัยการผลิตบางส่วน โดยเกษตรกรจะทำสัญญาขายผลผลิตให้กับบริษัทฯ ในราคา ปริมาณและคุณภาพตามสัญญา 3) ประกันรายได้ เป็นระบบที่บริษัทฯ ควบคุมปัจจัยการผลิต บริการต่าง ๆ โดยเกษตรกรจะได้รับผลตอบแทนตามข้อตกลง (กัลปพฤกษ์ ผิวทองงามและคณะ, 2552)

²⁰ พ่อแม่พันธุ์ไก่ไข่ หมายถึง พ่อแม่พันธุ์ไก่ไข่ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศและผลิตเองในประเทศ เพื่อนำมาผลิตลูกไก่พันธุ์ไข่ ส่งต่อไปเลี้ยงในฟาร์มไก่ไข่ต่อไป โดยพ่อแม่พันธุ์เหล่านี้มีประสิทธิภาพในการผลิตลูกไก่เฉลี่ยมากกว่า 87 ตัวต่อแม่ต่อปี (ดูเพิ่มเติมในสัตว์เศรษฐกิจ, ธันวาคม 2550) และจากข้อมูลการนำเข้าพ่อแม่พันธุ์ไก่ไข่และการผลิตพ่อแม่พันธุ์ไก่ไข่ในประเทศ พบว่าปริมาณพ่อแม่พันธุ์ไก่ไข่ในประเทศปี 2540 – 2547 มีจำนวนดังนี้ ปี 2540 จำนวน 425, 296 ตัว, ปี 2541 จำนวน 336,825 ตัว, ปี 2542 จำนวน 450,200 ตัว, ปี 2543 จำนวน 390,000 ตัว, ปี 2544 จำนวน 453,053 ตัว, ปี 2545 จำนวน 449,076 ตัว, ปี 2546 จำนวน 431,921 ตัว และปี 2547 จำนวน 401,000 ตัว (รวบรวมจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2539; สาส์นไก่และการเกษตร, พฤศจิกายน 2544; สัตว์เศรษฐกิจ เดือนมกราคม 2541, มกราคม 2546, กุมภาพันธ์ 2546, ตุลาคม 2546 และตุลาคม 2548)

ระบบเกษตรพันธสัญญาเริ่มเข้ามามีบทบาทในประเทศไทยในช่วงปีพ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ตัวอย่างที่ปรากฏชัดเจนคือ การสนับสนุนการปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียเพื่อผลิตบุหรี่ ที่จังหวัด เชียงใหม่ในปี 2484 โดยรัฐบาลซื้อกิจการจากบริษัทบี เอ ที (บริติช อเมริกัน โทแบคโค) ของ ต่างประเทศ สนับสนุนกิจการ โรงบ่มใบยาสูบและประกาศรับซื้อใบยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียทุกเกรด (สร้อยดี อ่องสกุล, 2553: 580) ซึ่งการส่งเสริมกิจการยาสูบและการประกาศรับซื้อใบยาสูบโดย รัฐบาลในขณะนั้น ถือเป็นการเริ่มระบบเกษตรพันธสัญญาด้วยวิธีการประกันตลาด และแม้ว่าใน เวลาต่อมาจะยุติการรับซื้อใบยาสูบและเลิกกิจการ โรงบ่มใบยาสูบไป แต่การริเริ่มเกษตรพันธสัญญา โดยหน่วยงานของรัฐก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้การปลูกพืชพันธสัญญาเติบโตขึ้นในเวลาต่อมา

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญาอาจทำให้บริษัทคู่สัญญา ได้เปรียบเกษตรกรอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก บริษัทฯ ไม่ต้องลงทุนแสวงหาปัจจัยการผลิตหลัก คือ ที่ดิน เพราะบริษัทฯ ใช้ที่ดินของเกษตรกรในการเพาะปลูก และนอกจากนั้นบริษัทฯ ยังสามารถกระจายปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ให้กับเกษตรกรผ่านการทำสัญญา ประการที่สอง บริษัทฯ สามารถควบคุมคุณภาพผลผลิตที่ได้ผ่านสัญญาที่ทำระหว่างบริษัทฯ กับเกษตรกรตั้งแต่ก่อนเริ่ม ผลิต และหากผลผลิตที่ได้ไม่ตรงตามเงื่อนไขที่กำหนด บริษัทฯ สามารถยุติการซื้อขายได้

หลังปีพ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ระบบเกษตรพันธสัญญาได้เข้ามามีบทบาทในการทำฟาร์ม เลี้ยงไก่ไข่ของประเทศไทย ในลักษณะการทำ ฟาร์มข้อตกลง²¹ เลี้ยงไก่ระหว่างเจ้าของฟาร์มและ บริษัทธุรกิจเกษตร และฟาร์มข้อตกลงเลี้ยงไก่ได้กลายเป็นที่นิยมเพิ่มมากขึ้นหลังปี 2530 เป็นต้นมา ซึ่งความนิยมที่เพิ่มขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว อาจเป็นเพราะปริมาณความต้องการบริโภคไข่ไก่ที่เพิ่ม มากขึ้น ประกอบเจ้าของฟาร์มหลายรายไม่สามารถแบกรับความเสี่ยงของความผันผวนของราคาไข่ ไก่ตามฤดูกาลได้ และอาจเป็นเพราะนโยบายของรัฐที่สนับสนุนระบบการเกษตรแบบพันธสัญญา รวมถึงการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับ จนถึง แผนพัฒนาฯ ในรัฐบาลยุคปัจจุบัน (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) ก็ยังคงส่งเสริมระบบเกษตร พันธสัญญาผ่านนโยบายและยุทธศาสตร์ของหน่วยงานรัฐ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2551) แต่อย่างไรก็ตามการขยายตัวเพิ่มขึ้นของฟาร์มข้อตกลงช่วงปลายทศวรรษที่ 2540 กลับส่งผล กระทบต่อเจ้าของฟาร์มเลี้ยงไก่อิสระกลุ่มต่าง ๆ เนื่องจากการจํานวนฟาร์มเลี้ยงไก่ที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่ มีการควบคุมทำให้ไข่ไก่ล้นตลาดและราคาตกต่ำ

ดังนั้นการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่แบบพันธสัญญาซึ่งเป็นที่นิยมมากขึ้นหลังปี 2530 จึงทำ ให้ผู้เกี่ยวข้องแต่ละกลุ่มมีบทบาทมากขึ้นกว่าการทำฟาร์มเลี้ยงไก่แบบอิสระในอดีต เช่น บริษัท

²¹ ฟาร์มข้อตกลง ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาหมายถึง การทำสัญญาเลี้ยงไก่ระหว่างเจ้าของฟาร์มกับบริษัทธุรกิจเกษตร โดยที่เจ้าของ ฟาร์มจะต้องรับปัจจัยการผลิตจากบริษัทคู่สัญญาและสัญญาจะขายผลผลิตให้กับบริษัทฯ เท่านั้นแล้ว

ธุรกิจเกษตร กลุ่มผู้เลี้ยงไก่และหน่วยงานของรัฐ โดยผู้เกี่ยวข้องเหล่านี้ต่างมีบทบาท อำนาจในการกำหนดทิศทางหรือรูปแบบการเลี้ยงไก่ ภายใต้เงื่อนไขและสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งจะได้อธิบายให้เห็นในส่วนต่อไป

2.2.1 บริษัท ก: พัฒนาการและบทบาทในฐานะผู้นำการเลี้ยงไก่ไข่พันธสัญญา

ราวปี 2464 – 2465 บริษัท ก เริ่มกิจการในวงการเกษตรไทยด้วยการเป็นตัวแทนจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ผัก ต่อมาราวปี 2495 จึงได้ก้าวเข้าสู่ธุรกิจด้านการผลิตอาหารสัตว์ ยารักษาโรค สัตว์ เป็นผู้ผลิตและจำหน่ายอาหารสัตว์ มีเครือข่ายลูกค้าอาหารสัตว์ในหลายจังหวัดภาคกลาง และตั้งชื่อใหม่ว่า บริษัท ก ขณะเดียวกันก็เริ่มให้ความสนใจในธุรกิจการเลี้ยงไก่เนื้อด้วย เนื่องจากความขาดแคลนเนื้อไก่และไข่ไก่ตลอดจนอาหารในช่องกึ่ง จนอาจกล่าวได้ว่าบริษัท ก ในยุคนั้นเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร โดยเฉพาะการเลี้ยงไก่เนื้อแบบครบวงจรเพื่อส่งออก การผลิตอาหารไก่ด้วยเครื่องจักร การพัฒนาสายพันธุ์ไก่เนื้อและคิดค้นสูตรอาหารสำหรับไก่ (กลุ่มติดตามบทบาทบรรษัท, 2552) และด้วยความเป็นผู้นำในธุรกิจเลี้ยงไก่ครบวงจรนี้เอง ที่ทำให้ในปี 2512 บริษัท ก ได้รับเลือกให้ศึกษาดูงานด้านการเลี้ยงไก่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาพร้อมรัฐบาลไทย ซึ่งจุดมุ่งหมายสำคัญของบริษัทฯ ในการศึกษาดูงานในครั้งนั้น คือการนำเอาความรู้ในการเลี้ยงไก่มาปรับใช้ให้เหมาะกับสภาพอากาศและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย จนในอีก 2 ปีถัดมา (พ.ศ. 2514) บริษัทฯ ได้เริ่มพัฒนาธุรกิจการเลี้ยงไก่ของตนโดยลงทุนร่วมกับบริษัทต่างชาติ คือ กลุ่มอาร์เบอร์ เอเคอร์ส ของสหรัฐอเมริกา และร่วมกันตั้งบริษัทเพื่อเป็นผู้นำเข้าพันธุ์ไก่ ขยายพันธุ์ ผสมพันธุ์ จำหน่ายผลิตภัณฑ์ไก่และยังมีโรงฆ่าสัตว์ในประเทศไทย และใช้ชื่อบริษัทร่วมทุนว่า “บริษัทอาร์เบอร์ เอเคอร์ส (ประเทศไทย) จำกัด” (อิศวินน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, 2546)

ต่อมาปี 2517 บริษัท ก เริ่มเข้ามามีบทบาททำการเลี้ยงไก่ไข่ ในลักษณะของฟาร์มไก่พันธสัญญา โดยริเริ่มโครงการฟาร์มข้อตกลง ที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่มีการร่วมมือกัน 3 ฝ่าย ได้แก่ เจ้าของฟาร์ม หน่วยงานของรัฐและบริษัทฯ ซึ่งโครงการดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเลี้ยงไก่ไข่ ภายใต้สัญญาเลี้ยงระหว่างบริษัทฯ กับเจ้าของฟาร์ม โดยมีบริษัทฯ ทำหน้าที่เป็นผู้ประกันราคาและติดต่อสถาบันการเงินให้เกษตรกรกู้เพื่อลงทุนในโครงการ (อิศวินน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, อ้างแล้ว) พร้อมกันนั้นบริษัทฯ ยังมีบทบาทการเป็นผู้นำด้านความรู้และเทคโนโลยี โดยเป็นบริษัทเอกชนรายแรก ๆ ของประเทศ ที่ให้ความรู้เรื่องการเลี้ยงไก่เนื้อและไข่ไก่กับเกษตรกรที่สนใจเลี้ยงไก่ผ่านวารสารที่เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ให้กับบริษัทฯ เพื่อประโยชน์ 5 ประการ คือ 1) เพื่อส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงสัตว์ให้ก้าวหน้า 2) เผยแพร่วิชาเลี้ยงสัตว์แผนใหม่ให้เกษตรกร 3)

กระชับความสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจระหว่างบริษัทฯ กับเกษตรกร 4) เผยแพร่ข่าวสารและสถานการณ์ต่าง ๆ ให้กับเกษตรกร และ 5) แก้ปัญหาทางวิชาการให้ผู้เลี้ยงสัตว์ ต่อจากนั้นบริษัท ก ดำเนินนโยบายเชิงรุก ด้วยการขยายโรงงานผลิตอาหารสัตว์ไปยังภูมิภาคต่าง ๆ เช่น การตั้งโรงงานที่จังหวัดลำพูน เพื่อผลิตอาหารสัตว์และกระตุ้นให้คนในภาคเหนือสนใจทำอุตสาหกรรมเลี้ยงสัตว์อย่างถูกต้องและทันสมัย

นอกจากบริษัท ก จะเป็นผู้ริเริ่มดำเนินกิจการเลี้ยงไก่เชิงรุก ด้วยการร่วมทุนกับบริษัทต่างประเทศ ขยายฟาร์มลูกไก่ในรูปแบบฟาร์มข้อตกลงและการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการเลี้ยงไก่ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ของบริษัทฯ แล้ว ในทางความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทฯ กับลูกค้า นั้น บริษัทฯ ดำเนินกลยุทธ์โดยเน้นการเข้าถึงลูกค้าแบบ *บริการหลังการขาย*²² ที่มุ่งให้ความสำคัญกับความพึงพอใจของลูกค้าเป็นหลัก โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2520 เป็นต้นมา ดังนั้นด้วยรูปแบบการดำเนินกิจกรรมเชิงรุกในลักษณะดังกล่าว จึงทำให้บริษัท ก เติบโตกว่าบริษัทธุรกิจเกษตรอื่นที่เป็นคู่แข่งในการขายอาหารสัตว์และลูกไก่ในพื้นที่เดียวกัน เพราะในขณะที่บริษัทดังกล่าวเป็นผู้ผลิตอาหารไก่และเป็นตัวแทนจำหน่ายพันธุ์ไก่ บริษัทฯ ยังให้ความสำคัญในการดูแลฟาร์มที่ตนเองจำหน่ายพันธุ์ไก่และอาหารไก่หลังการขายมากกว่าบริษัทอื่น ๆ ซึ่งความสำเร็จจากการบริการหลังการขายของบริษัทฯ สะท้อนให้เห็นได้จากข้อมูลการเติบโตทางการตลาดของธุรกิจการค้าอาหารไก่และการทำฟาร์มไก่ไข่ของจังหวัดฉะเชิงเทราช่วงปี 2530 ที่บริษัทฯ มีส่วนแบ่งการตลาดถึงร้อยละ 80 และมีเอเยนต์ 5 – 6 ราย เซลล์การตลาดมากกว่า 30 คน ขณะที่บริษัทธุรกิจเกษตรอื่นมีเซลล์เพียง 2 – 3 คนเท่านั้น เนื่องจากบริษัทฯ เป็นบริษัทรายแรก ๆ ที่เข้ามาบุกเบิกตลาดอาหารสัตว์ตั้งแต่ช่วงปี 2500 และดำเนินนโยบายการบริการหลังการขายอย่างต่อเนื่อง (ประชาชาติธุรกิจ, 7 มกราคม 2530: 13)

ดังนั้นการเติบโตของบริษัท ก ตั้งแต่ก่อนปี 2500 จนถึงช่วงปี 2520 จึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการพยายามก้าวเข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้นำทางการเลี้ยงไก่ของประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรม โดยบริษัทฯ เริ่มวางรากฐานความเข้มแข็งจากการเป็นผู้ผลิตอาหารสัตว์จำหน่ายให้กับกลุ่มเกษตรกรที่สนใจเลี้ยงสัตว์จนสามารถสร้างชื่อเสียงและเครือข่ายเกษตรกรที่มั่นใจในบริษัทฯ ในระดับหนึ่ง ทั้งยังสะสมองค์ความรู้และสร้างความเชื่อมั่นด้วยการร่วมทุนกับบริษัทต่างชาติ จนถึงช่วงปี 2517 บริษัท ก มีนโยบายเชิงรุกครั้งสำคัญ ด้วยการริเริ่มโครงการฟาร์มข้อตกลงเพื่อขยายการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ โดยหาสมาชิกลูกค้าที่สนใจทำฟาร์มไก่ร่วมกับบริษัทฯ โดยที่บริษัทฯ ไม่ต้องลงทุนแสวงหาที่ดินและสร้างโรงเรือนเอง พร้อมกันนั้นบริษัทฯ ยังพยายามสร้างและพัฒนา

²² การบริการหลังการขาย หมายถึง การมัดใจลูกค้าด้วยสายสัมพันธ์ โดยผู้ขายจะต้องดูแล ตรวจสอบสินค้าและแก้ไขความบกพร่องของสินค้าหลังจากขายไปแล้ว ซึ่งทำให้ลูกค้ามีความภักดี เชื่อมมั่นกับบริษัทและเลือกซื้อสินค้าของบริษัทนั้นต่อไป

องค์ความรู้ในการเลี้ยงไก่ผ่านการประชาสัมพันธ์โดยเฉพาะสื่อของบริษัทฯ ซึ่งนอกจากเกษตรกรจะได้รับประโยชน์จากสื่อดังกล่าวแล้ว ในอีกด้านหนึ่งบริษัทฯ ยังสามารถขยายธุรกิจฟาร์มไก่ของบริษัทฯ และสร้างภาพความเชื่อมั่นให้กับบริษัทฯ ไปด้วย

หลังปี 2520 เป็นต้นมา บริษัท ก ยังคงขยายฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่อีกอย่างต่อเนื่องในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป แต่หลังปี 2530 เป็นต้นมา บริษัทฯ เริ่มขยายสมาชิกลูกค้าในลักษณะฟาร์มขี้อตกลงไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยเฉพาะจังหวัดที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น ลำปาง เชียงใหม่ อุดรธานี หนองคาย ยโสธร เป็นต้น และขยายพื้นที่ทำฟาร์มเลี้ยงไก่มายังภาคกลางในเวลาต่อมา (สัตว์เศรษฐกิจ, กรกฎาคม 2539, หน้า 37 – 41) โดยการหาสมาชิกลูกค้าในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการส่งเสริมของบริษัทฯ ในรูปแบบ *โครงการประกันราคาไข่ไก่*²³ ทั่วประเทศเพื่อเพิ่มสมาชิกลูกค้าและตอบสนองความต้องการบริโภคไข่ไก่ในประเทศที่เพิ่มสูงขึ้น²⁴

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่บริษัท ก เริ่มดำเนินโครงการดังกล่าวราวปี 2535 จากการลงทุนเช่าฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่จากเจ้าของฟาร์มเดิมที่เคยเป็นลูกค้าอาหารไก่ของบริษัทฯ ในอำเภอสันทราย ที่กำลังจะเลิกกิจการ และดำเนินกิจการฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ของบริษัทฯ จากนั้นจึงเริ่มหาลูกค้าในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น อำเภอสันทราย อำเภอแมริม อำเภอแม่แตง เป็นต้น ด้วยการดำเนินการส่งเสริมให้เกษตรกรทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ภายใต้โครงการประกันราคาไข่ไก่กับบริษัทฯ (สัมภาษณ์ตัวแทนบริษัท ก, 8 กุมภาพันธ์ 2553) จนในช่วงปี 2541 – 2542 ฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ในภาคเหนือเฟื่องฟูอย่างมาก โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่แห่งเดียว ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ออกสินเชื่อเงินกู้ให้กับเกษตรกรที่ทำฟาร์มเลี้ยงไก่จำนวนกว่า 200 ล้านบาท (สัตว์เศรษฐกิจ, มกราคม 2544, หน้า 33 – 36) และจากปริมาณไข่ไก่ในจังหวัดเชียงใหม่ปี 2544 ที่แสดงให้เห็นว่าไข่ไก่ในจังหวัดเชียงใหม่มาจากฟาร์มเลี้ยงไก่ของบริษัทธุรกิจเกษตรและลูกค้าบริษัทมากกว่าครึ่งหนึ่งของทั้งหมด กล่าวคือในภาพรวมฟาร์มไก่ในจังหวัดเชียงใหม่สามารถผลิตไข่ไก่ได้เฉลี่ยวันละ 1,115,000 ฟอง โดยฟาร์มไก่ของบริษัทลานนาสลิค (บริษัทธุรกิจเกษตรในเครือขายของบริษัท ก) สามารถผลิตไข่ไก่ได้มากที่สุดวันละ 320,000 ฟอง คิดเป็นร้อยละ 28.7 รองลงมาฟาร์มของบริษัทอาร์. พี. เอ็ม. ฟาร์มเอนด์

²³ เป็นการทำสัญญาข้อตกลงระหว่างบริษัทซีทีกับเกษตรกรในรูปแบบการทำฟาร์มขี้อตกลง ที่เจ้าของฟาร์มต้องซื้อปัจจัยการผลิตจากบริษัทฯ และต้องขายไข่ไก่ให้กับบริษัทฯ เท่านั้น และภายใต้เงื่อนไขโครงการประกันราคาไข่ไก่นี้ กำหนดให้เจ้าของฟาร์มต้องทำสัญญากับบริษัทฯ ในรูปแบบฟาร์มขี้อตกลงและเจ้าของฟาร์มต้องดำเนินการฟาร์มเลี้ยงไก่ตามที่บริษัทฯ กำหนดไว้อย่างเคร่งครัดด้วยการเลี้ยงในโรงเรือนแบบปิดบนที่ดินของตนเอง

²⁴ การบริโภคไข่ไก่ของคนไทยระหว่างปี 2530 – 2540 มีรายละเอียดแยกเป็นรายปีดังนี้ ปี 2530 บริโภค 3,567 ล้านฟอง, ปี 2531 บริโภค 4,373 ล้านฟอง, ปี 2532 บริโภค 6,630 ล้านฟอง, ปี 2533 บริโภค 8,079 ล้านฟอง, ปี 2534 บริโภค 8,506 ล้านฟอง, ปี 2535 บริโภค 8,112 ล้านฟอง, ปี 2536 บริโภค 7,323 ล้านฟอง, ปี 2537 บริโภค 7,711 ล้านฟอง, ปี 2538 บริโภค 8,585 ล้านฟอง, ปี 2539 บริโภค 8,534 ล้านฟองและปี 2540 บริโภค 8,823 ล้านฟอง (ที่มา:ข้อมูลสำนักเศรษฐกิจการเกษตร กรมปศุสัตว์และกรมศุลกากร, อ้างใน สัตว์เศรษฐกิจ, มกราคม 2541, หน้า 33)

พืช ผลิตไข่ไก่ได้วันละ 280,000 ฟอง คิดเป็นร้อยละ 25.11 ฟาร์มของบริษัทเบทาโกร ผลิตได้วันละ 150,000 ฟอง คิดเป็นร้อยละ 13.45 ฟาร์มบุษกรผลิตได้วันละ 70,000 ฟอง คิดเป็นร้อยละ 6.28 และที่เหลือเป็นไข่ไก่ที่ผลิตจากฟาร์มของผู้เลี้ยงอิสระ ซึ่งผลิตได้วันละ 295,000 ฟอง คิดเป็นร้อยละ 26.46 (ทรงเกียรติ กุญชร, 2544)

ข้อมูลเชิงปริมาณของการผลิตไข่ไก่จากฟาร์มต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ในปี 2544 แสดงให้เห็นว่า มีบริษัทธุรกิจเกษตรที่ทำฟาร์มเลี้ยงไก่เองหรือมีสมาชิกลูกเล้าในเชียงใหม่ อย่างน้อย 3 บริษัท ได้แก่ ลานนาสลิจ อาร์. พี. เอ็ม และเบทาโกร ซึ่งบริษัทเหล่านี้มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับปริมาณไข่ไก่ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยจะเห็นว่าฟาร์มไก่จากบริษัทเหล่านี้สามารถผลิตไข่ไก่ได้ถึงวันละ 750,000 ฟอง หรือคิดเป็นร้อยละ 67.26 ของจำนวนไข่ไก่ทั้งหมดในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีบริษัทลานนาสลิจ (บริษัทในเครือขายของบริษัท ก) เป็นผู้นำในการผลิตไข่ไก่นอกจากนั้นข้อมูลการผลิตไข่ไก่ในจังหวัดเชียงใหม่ ยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของการผูกขาดการค้าไข่ไก่ในเชียงใหม่โดยบริษัทธุรกิจเกษตรรายใหญ่ เพราะบริษัทเหล่านี้ทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่แบบครบวงจร ตั้งแต่กระบวนการนำเข้าลูกไก่ การผลิตอาหารไก่ การรับซื้อไข่ไก่ ไปจนถึงการแปรรูปไข่ไก่ จึงทำให้บริษัทรายใหญ่เหล่านี้เป็นที่ยอมรับและมีลูกเล้าจำนวนมาก อีกทั้งความได้เปรียบด้านความสามารถในการรับข่าวสารที่แม่นยำ ทำให้สามารถวางแผนการเลี้ยงไก่และการตลาดได้อย่างถูกต้องกว่าฟาร์มไก่อิสระ (ทรงเกียรติ กุญชร, อ้างแล้ว)

ตั้งนั้นตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา บริษัท ก กลายเป็นบริษัทธุรกิจเกษตรที่เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาฟาร์มไข่ไก่และมีบทบาทไม่มากนักน้อยในการกำหนดทิศทางของการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ในภาคเหนือและอาจรวมถึงการเป็นผู้นำในระดับประเทศด้วย เพราะนอกจากจะขยายกิจการฟาร์มเลี้ยงไข่ไก่ไปสู่ระดับภูมิภาคแล้ว บริษัทดังกล่าวยังดำเนินนโยบายต่าง ๆ สอดคล้องกับภาครัฐอีกด้วย กล่าวคือ หลังปี 2540 บริษัท ก พัฒนาฟาร์มไข่ไก่และดำเนินกลยุทธ์โดยให้ความสำคัญกับการเป็นครัวของโลกเช่นเดียวกับภาครัฐ ตลอดจนบริษัทฯ เริ่มเข้ามามีบทบาทร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ในการรณรงค์ให้คนไทยบริโภคไข่ไก่ สนับสนุนโครงการของหน่วยงานรัฐเพื่อสร้างอาชีพ และแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เช่น ราคาไข่ตกต่ำ โรคไข่หวัดนก ปัญหาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการบริจาคมไข่ไก่ในโอกาสต่าง ๆ ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ แหล่งข้อมูลออนไลน์ เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น โครงการเด็กกินอิ่มเราอิ่มได้ โครงการเลี้ยงไข่ไก่เพื่ออาหารกลางวันนักเรียน โครงการขยะแห้งแลกไข่ไก่สดซีพี โครงการส่งเสริมโภชนาการเด็ก โครงการฟาร์มอนามัยใส่ใจสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (สัตว์เศรษฐกิจ, มกราคม, 2547; สัตว์เศรษฐกิจ, ธันวาคม 2550: 50 – 56)

นอกจากนั้นผลประโยชน์สำคัญจากการดำเนินยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ของบริษัท ก ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ในการสนับสนุนและพัฒนาฟาร์มเลี้ยงไก่ ตลอดจนการช่วยเหลืองานสังคมในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะช่วงหลังปี 2540 เป็นต้นมา นอกจากจะทำให้บริษัท ก กลายเป็นบริษัทธุรกิจเกษตรที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศแล้ว ยังทำให้บริษัทฯ มีบทบาทเกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาการเลี้ยงไก่และทิศทางของฟาร์มไก่ไข่ได้ในระดับหนึ่งด้วย โดยเฉพาะบทบาทการเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาฟาร์มไก่และตลาดไข่ไก่ การพัฒนามาตรฐานฟาร์มปลอดโรค ฯลฯ ยกตัวอย่างเช่น การเสนอแนะให้รัฐบาลทบทวนมาตรการห้าไก่ในรัศมี 5 กิโลเมตร การเสนอให้ภาครัฐส่งเสริมฟาร์มเลี้ยงไก่ให้เข้าสู่มาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศและมีการวางระบบป้องกันโรคระบาดในฟาร์มอย่างเข้มงวด เป็นต้น ตลอดจนบริษัทฯ ยังมีบทบาทในการวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางการพัฒนาฟาร์มไก่ไข่ในระดับประเทศผ่านผู้บริหารของบริษัทฯ เช่น ประธานกรรมการบริษัทฯ กรรมการผู้จัดการบริษัทฯ เป็นต้น (สัตว์เศรษฐกิจ, กุมภาพันธ์ 2547: 43 – 45; สัตว์เศรษฐกิจ, กรกฎาคม 2548: 44 – 47; สัตว์เศรษฐกิจ, มกราคม 2549: 53 – 57; ณรงค์์ เจียมใจบรรจง, 2550; สัตว์เศรษฐกิจ, มกราคม 2552: 24 – 26)

2.2.2 กลุ่มผู้เลี้ยงไก่: การต่อสู้ในระบบการเลี้ยงไก่ไข่เชิงพาณิชย์

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เจ้าของฟาร์มไก่ไข่อิสระในประเทศเริ่มมีการรวมกลุ่มตั้งแต่ก่อนปี 2520 เป็นต้นมา โดยเจ้าของฟาร์มเลี้ยงไก่เหล่านี้มักรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการหลายรูปแบบ เช่น สมาคมฯ สหกรณ์ฯ ชมรมฯ จนถึงการตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ไข่จังหวัดต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ด้านข่าวสาร ข้อมูล การบริหารจัดการธุรกิจการค้า เทคโนโลยีความรู้และวิธีการทำฟาร์มไก่ รักษาคุณภาพของไข่ไก่ รวมไปถึงการแก้ไขปัญหาไข่ไก่ราคาตกต่ำและไข่ไก่ล้นตลาดที่มักเกิดขึ้นทุกปี รวมถึงปัญหาโรคระบาดในแม่ไก่ และยังมีบทบาทในการเรียกร้องความเป็นธรรมเรื่องตลาดและราคาผลผลิต รวมไปถึงการตรวจสอบบริษัทธุรกิจเกษตร เป็นต้น

หลังปี 2520 เป็นต้นมา การเลี้ยงไก่ไข่เชิงพาณิชย์ในประเทศได้รับความนิยมอย่างมาก จนทำให้มีการนำเข้าไก่พันธุ์ไข่มากขึ้นและขยายฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ไปทั่วทุกภูมิภาค แต่การทำฟาร์มไก่ในช่วงเวลานั้นนิยมทำฟาร์มในลักษณะ โรงเรือนแบบเปิด จึงทำให้ปริมาณไข่ไก่และราคาไข่ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศและฤดูกาล และมักประสบปัญหาไข่ไก่ราคาตกต่ำทุกปี โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวจนถึงต้นฤดูร้อน (เดือนมกราคม – มีนาคม) แม่ไก่สามารถออกไข่ได้ดี จึงทำให้ไข่ไก่ออกสู่ตลาดปริมาณมากเกินไป ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงปิดภาคเรียน จึงทำให้ความต้องการบริโภคไข่ไก่ลดลงอย่างมาก ซึ่งเมื่อเกิดปัญหาดังกล่าวกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ไข่มักส่งตัวแทนเข้าร้องเรียนหน่วยงานของรัฐเพื่อให้ความช่วยเหลือแก้ไขปัญหา ซึ่งขณะนั้นหน่วยงานของรัฐดำเนินการแก้ปัญหาดังกล่าว

2 ลักษณะ ได้แก่ 1) แทรกแซงตลาดไข่ไก่ โดยหน่วยงานภาครัฐจะอนุมัติเงินอุดหนุนเวียน เพื่อให้กลุ่มผู้เลี้ยงไก่รวบรวมไข่ไก่ส่วนเกินเก็บไว้ในห้องเย็น และรอจนกว่าราคาไข่ไก่จะสูงขึ้นหรือปริมาณไข่ไก่ในตลาดลดลงจึงจะนำไข่ไก่ในห้องเย็นออกสู่ตลาด 2) พิจารณาหาแนวทางสนับสนุนให้มีการระบายไข่ไก่สู่ตลาดต่างประเทศให้มากขึ้น (สาส์นไก่และการเกษตร, กุมภาพันธ์ 2531: 9; สาส์นไก่และการเกษตร, เมษายน 2535: 31 – 32)

แต่หลังจากปี 2530 เป็นต้นมา ปัญหาราคาไข่ไก่ตกต่ำและไข่ไก่ล้นตลาดมีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของปริมาณไข่ไก่ในประเทศไม่ได้สัมพันธ์กับปัจจัยด้านฤดูกาลเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ที่เจ้าของฟาร์มเริ่มหันมานิยมเลี้ยงไก่ในโรงเรือนแบบปิดมากขึ้น และยังคงเหมือนว่าบริษัทธุรกิจเกษตรเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น จนกลายเป็นผู้ผูกขาดในการกำหนดราคาไก่แม่ไก่อาหารไก่ ตลอดจนราคาไข่ไก่ในประเทศ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาไข่ไก่ราคาตกต่ำ จึงทำให้หน่วยงานของรัฐต้องหาแนวทางแก้ไขอย่างหลากหลายมากขึ้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงในส่วนต่อไป

การเพิ่มปริมาณการเลี้ยงไก่และการเพิ่มลูกเล้าของบริษัทฯ หลังปี 2530 เป็นต้นมา กลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไข่ไก่ตกต่ำมากที่สุดในรอบระยะเวลาหลายปี²⁵ โดยไข่ไก่ต้นปี 2535 มีราคาเฉลี่ยต่ำสุดที่ฟองละ 0.92 บาท กลุ่มผู้เลี้ยงไก่หลายกลุ่ม เช่น ฉะเชิงเทรา ชลบุรี อยุธยา สระบุรี เดินทางมารวมตัวกันบริเวณหน้าทำเนียบรัฐบาลในวันที่ 25 – 26 กุมภาพันธ์ 2535 เพื่อผลักดันให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาไข่ไก่ โดยกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าสาเหตุของปัญหาที่ทำให้ราคาไข่ไก่ตกต่ำในขณะนั้นมี 3 ประการ ได้แก่ 1) การเพิ่มปริมาณการเลี้ยงไก่และการนำเข้าพ่อแม่พันธุ์เพิ่ม 2) ไม่สามารถส่งออกไข่ไก่ได้ และ 3) การบริโภคไข่ไก่ในประเทศไม่เพิ่มขึ้น ซึ่งการประท้วงครั้งนั้นส่งผลให้หน่วยงานของรัฐนำโดยคณะกรรมการนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกร (คชก.) มีมติให้เงินอุดหนุนกับกลุ่มผู้เลี้ยงไก่เพื่อจัดเก็บไข่ไก่ส่วนเกินในห้องเย็นเพื่อลดปริมาณไข่ไก่ในตลาด และในปีต่อมาหากเกิดปัญหาลักษณะเดียวกันนี้ คณะกรรมการนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรก็จะดำเนินการอนุมัติเงินอุดหนุนให้เก็บไข่ส่วนเกินในห้องเย็นทุกครั้ง²⁶ (สาส์นไก่และการเกษตร, เมษายน 2535: 31 – 32; สัตว์เศรษฐกิจ, มกราคม 2539: 36 – 48)

²⁵ ปี 2531 ราคาไข่ไก่เฉลี่ยต่ำสุดฟองละ 0.88 บาท, ปี 2532 ราคาไข่ไก่ต่ำสุดฟองละ 0.99 บาท, ปี 2533 ราคาไข่ไก่ต่ำสุดฟองละ 1.15 บาท, ปี 2534 ราคาไข่ไก่ต่ำสุดฟองละ 1.05 บาท, ปี 2535 ราคาไข่ไก่ต่ำสุดฟองละ 0.92 บาท, ปี 2536 ราคาไข่ไก่ต่ำสุดฟองละ 1.00 บาท, ปี 2537 ราคาไข่ไก่ต่ำสุดฟองละ 1.01 บาทและปี 2538 ราคาไข่ไก่ต่ำสุดฟองละ 1.03 บาท (ที่มา: ราคาไข่ไก่หน้าฟาร์มแปดริ้ว, สัตว์เศรษฐกิจ, พฤศจิกายน 2539, หน้า 42)

²⁶ รายละเอียดการอนุมัติเงินอุดหนุนเพื่อรวบรวมไข่ไก่ส่วนเกินเก็บในห้องเย็น เพื่อพยุงราคาไข่ไก่ในประเทศของคณะกรรมการนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกร (คชก.) ระหว่างปี 2535 – 2539 มีดังนี้: ปี 2535 อนุมัติเงิน 50 ล้านบาท, ปี 2536 อนุมัติเงิน 50 ล้านบาท, ปี 2537 อนุมัติเงิน 10 ล้านบาท, ปี 2538 อนุมัติเงิน 10 ล้านบาท และปี 2539 อนุมัติเงิน 20 ล้านบาท

ต่อมาในปี 2543 ราคาไข่ไก่ตกต่ำลงอย่างมากอีกครั้งหนึ่ง ไข่ไก่ในช่วงต้นปีมีราคาเฉลี่ย ฟองละ 1.18 บาท ซึ่งลดลงจากในปี 2540 – 2542 ที่ไข่ไก่มีราคาเฉลี่ยฟองละ 1.35 บาท 1.54 บาท และ 1.55 บาท ตามลำดับ (สัตว์เศรษฐกิจ, มกราคม 2543: 43) ในขณะที่นั้นกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ตั้งข้อสังเกตว่ามีสาเหตุสำคัญจากปริมาณไข่ไก่ออกสู่ตลาดมากเกินไปเกินความต้องการ เนื่องจากการขยายการเลี้ยงไก่เพิ่มขึ้นอย่างควบคุมไม่ได้ โดยเฉพาะฟาร์มเลี้ยงไก่ของบริษัท ก ที่ไม่มีความพยายามแก้ปัญหาไข่ไก่ล้นตลาด ไม่ยอมปลดแม่ไก่²⁷ ในฟาร์มเพื่อลดปริมาณไข่ในตลาด ทั้งยังนำไข่ไก่ออกมาขายเองในราคาถูกกว่าพ่อค้าท้องถิ่น โดยเปิดสาขาขายไข่ไก่ทุกภูมิภาคกว่า 50 สาขา นอกจากนั้นกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ยังตั้งข้อสงสัยว่าบริษัทฯ ต้องการจะทำลายเจ้าของฟาร์มอิสระและกลุ่มผู้เลี้ยงไก่เพื่อเป็นผู้ผูกขาดการเลี้ยงไก่ไข่ โดยบริษัทฯ ขยายฟาร์มไข่ไก่ทั้งของตนเองและหาผู้เช่าเพิ่ม ทั้งยังเป็นผู้ผูกขาดการนำเข้าพ่อแม่พันธุ์ไก่ ผลิตลูกไก่มากเกินไปจนความจำเป็น (สัตว์เศรษฐกิจ, พฤษภาคม 2543: 34 – 36)

ปัญหาไข่ไก่ล้นตลาดและราคาไข่ไก่ที่ตกต่ำในปี 2543 ประกอบกับข้อสังเกตของกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ที่อธิบายว่า บริษัท ก กำลังพยายามทำลายกลุ่มผู้เลี้ยงไก่อื่น ๆ ทั่วประเทศและผู้ผูกขาดธุรกิจการเลี้ยงไก่ไข่ ทำให้ผู้เลี้ยงไก่หลายกลุ่มเดินทางมารวมกันหน้าทำเนียบรัฐบาลในวันที่ 27 มีนาคม 2543 และพยายามโจมตีการกระทำของบริษัท ก ว่าเป็นเหตุให้เกิดปัญหาราคาไข่ไก่ตกต่ำ โดยกระแสต่อต้านนี้กระจายออกไปเป็นวงกว้าง จากกลุ่มผู้เลี้ยงไก่แปดริ้ว ฉะเชิงเทรา ไปสู่กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชลบุรี กลุ่มผู้เลี้ยงไก่สุพรรณบุรี กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ภาคเหนือ อีสานและกระจายไปทั่วประเทศในเวลาต่อมา โดยเฉพาะที่จังหวัดฉะเชิงเทรา มีความขัดแย้งรุนแรงถึงขั้นขับไล่พนักงานของบริษัท ก และหยุดซื้อสินค้าที่ผลิตจากบริษัท ก ทั้งจังหวัด และต่อมากลุ่มผู้เลี้ยงไก่ได้เรียกร้องให้รัฐบาลบังคับใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญปี 2540 มาตราที่ 87 ที่ให้อำนาจรัฐในการควบคุมให้เกิดการแข่งขันอย่างเป็นธรรม ดูแลคุ้มครองผู้บริโภคและป้องกันการผูกขาดทั้งทางตรงและทางอ้อม (สัตว์เศรษฐกิจ, พฤษภาคม 2543, อ้างแล้ว) แต่การเรียกร้องของกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ในมาตราดังกล่าวก็ไม่ได้รับการตอบรับจากรัฐบาล และในขณะเดียวกันกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ได้ยื่นข้อเสนอ 4 ประการให้กับบริษัท ก ในการแก้ปัญหาราคาไข่ตกต่ำ คือ 1) ให้บริษัทเลิกขายไข่ไก่ให้กับพ่อค้าคนกลางรายเล็ก 2) ให้บริษัทขายไข่ไก่เบอร์ 3²⁸ ในราคา 1.40 บาทต่อฟองทั่วประเทศ 3) ให้บริษัทควบคุมการผลิตลูกไก่ให้อยู่ระหว่าง 500,000 – 550,000 ตัวต่อสัปดาห์ จากเดิมที่เคยผลิต 700,000 ตัวต่อสัปดาห์ และ 4)

²⁷ ปลดแม่ไก่ในที่นี้หมายถึง การนำแม่ไก่ในฟาร์มที่ให้ไข่มาแล้วเป็นเวลา 1 ปี ออกจากโรงเรือน เพื่อนำไปจำหน่ายหรือแปรรูป เพราะหากเลี้ยงต่อไป ไข่ไก่ที่ได้จะไม่คุ้มกับต้นทุนการผลิต

²⁸ ไข่ไก่เบอร์ 3 เป็นไข่ไก่ขนาดกลางที่มีน้ำหนักฟองละ 55 – 59 กรัม ส่วนไข่ไก่เบอร์ 0 เป็นไข่ไก่ขนาดใหญ่ที่มีน้ำหนักตั้งแต่ฟองละ 71 กรัมขึ้นไป รองลงมาเป็นไข่ไก่เบอร์ 1 น้ำหนักฟองละ 65 – 70 กรัม ไข่ไก่เบอร์ 2 น้ำหนักฟองละ 60 – 64 กรัม ส่วนไข่ไก่ขนาดเล็ก คือไข่ไก่เบอร์ 4 น้ำหนักฟองละ 50 – 54 กรัมและไข่ไก่เบอร์ 5 น้ำหนักฟองละ 45 – 49 กรัม (ขนาดมาตรฐานไข่ไก่ ที่มา: เวปไซส์สุนทรฟาร์ม <http://www.rachakaikai.com/Product-priceList.asp>)

ให้บริษัทเล็กส่งเสริมการทำฟาร์มไก่เพิ่มในลักษณะการหาลูกเฒ่าของบริษัท (สัตว์เศรษฐกิจ, สิงหาคม 2543: 33 – 36) ซึ่งต่อมาข้อเสนอทั้ง 4 ข้อ ก็ได้รับการตอบรับและความร่วมมือในการแก้ปัญหาจากบริษัท ก โดยบริษัทฯ ตอบตกลงปฏิบัติตามข้อเสนอทั้งหมด เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาไข่ไก่ราคาตกต่ำ (สัตว์เศรษฐกิจ, ตุลาคม 2543: 30 – 32)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการชุมชนประจําบริษัท ก หน้าทำเนียบรัฐบาล ไม่อาจเรียกร้องให้รัฐดำเนินการตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ 2540 มาตราที่ 87 ตามที่กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ได้เรียกร้องไป แต่ผลของการชุมนุมนั้น ก็ส่งผลให้หน่วยงานของรัฐต้องหันมาพิจารณาบทบาทบทบาทในการแก้ไขปัญหาอาหารไก่ โดยหน่วยงานของรัฐสร้างความเชื่อมั่นแก่กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ด้วยการใช้ยุทธศาสตร์การสนับสนุนให้คนหันมาบริโภคไข่ไก่ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ มากขึ้น เพื่อให้ผู้บริโภคทราบถึงประโยชน์ของไข่ไก่และหันมาซื้อไข่ไก่บริโภคมากขึ้นเพื่อลดปัญหาไข่ไก่ล้นตลาด และยังคงดำเนินนโยบายในการกระตุ้นให้คนหันมาบริโภคกันมากขึ้นในรูปโครงการต่าง ๆ ของรัฐ เช่น โครงการไข่ไก่โรงเรียน โครงการสนับสนุนการบริโภคไข่ไก่ เป็นต้น (สัตว์เศรษฐกิจ, สิงหาคม 2544: 44 – 47) และต่อมาภาครัฐได้ตั้งคณะกรรมการไข่ไก่และผลิตภัณฑ์แห่งชาติช่วงต้นปี 2546 เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ไข่ไก่ล้นตลาดที่เกิดขึ้นทุกปี

ดังนั้นจึงอธิบายได้ว่า แม้บทบาทด้านการต่อรองราคาไข่ในตลาดและบทบาทในการตรวจสอบบริษัทธุรกิจเกษตรของกลุ่มผู้เลี้ยงไก่นั้น จะยังไม่เด่นชัดเท่าที่ควร แต่การรวมกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ก็สร้างคุณประโยชน์สำคัญสำหรับการเลี้ยงไก่เชิงพาณิชย์ในประเทศ อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ *ประการที่แรก* เป็นการเรียกร้องให้เกิดการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่เชิงพาณิชย์และทำให้หน่วยงานของรัฐหันมาใส่ใจแก้ปัญหาอย่างจริงจังและเป็นธรรมกับกลุ่มผู้เลี้ยงไก่อาย่ย่อย *ประการที่สอง* การรวมกลุ่มผู้เลี้ยงไก่เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมในธุรกิจการเลี้ยงไก่ไข่ มีลักษณะเป็นการควบคุมเพื่อไม่ให้บริษัทธุรกิจเกษตรผูกขาดระบบการเลี้ยงไก่ และทำให้บริษัทฯ ต้องหันมาใส่ใจเรื่องความเป็นธรรมทางธุรกิจ นอกจากนั้นการรวมกลุ่มผู้เลี้ยงไก่อังเป็นแรงผลักดันให้บริษัทฯ ต้องความร่วมมือและใส่ใจในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบการเลี้ยงไก่ไข่อีกด้วย และ *ประการที่สาม* การรวมกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ทำให้เกิดพลังความร่วมมือระหว่างสมาชิกกลุ่มในด้านข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ รวมถึงแหล่งเงินทุนกู้ยืม

2.2.3 บทบาทของหน่วยงานรัฐกับการเลี้ยงไก่เชิงพาณิชย์

อาจกล่าวได้ว่า ก่อนปี 2540 ภาครัฐยังไม่มีบทบาทในการจัดการเลี้ยงไก่ไข่เท่าที่ควรเมื่อเทียบกับบริษัทธุรกิจเกษตร เนื่องจากบริษัทเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทในการเลี้ยงไก่ การพัฒนาเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่และส่งเสริมให้ความรู้ในการเลี้ยงไก่อย่างทั่วถึง ทั้งยังเป็นผู้นำเข้าพันธุ์ไก่

ผลิตอาหารไว้ ยา วัคซีน ตลอดจนให้คำแนะนำและบริการต่าง ๆ อย่างทั่วถึงกับเจ้าของฟาร์มไก่ ต่างจากบทบาทหลักของหน่วยงานของรัฐ ที่ทำหน้าที่สำคัญในการช่วยเหลือเกษตรกรหากเกิดปัญหาไข่ไก่ล้นตลาดและราคาไข่ตกต่ำ และหน่วยงานของรัฐมองไข่ไก่อย่างมีนัยยะทางการเมือง โดยเห็นว่าราคาไข่ไก่เป็นตัวชี้วัดถึงความมั่นคงของรัฐบาล เพราะราคาไข่ไก่ในแต่ละรัฐบาลมักจะถูกนำมาเปรียบเทียบกันอยู่เสมอในด้านความสามารถในการจัดการค่าครองชีพของรัฐบาลแต่ละยุค ดังนั้นแต่ละรัฐบาลจึงพยายามรักษาราคาไข่ของตนเอง ไม่ให้มีราคาสูงมาก เพราะเกรงว่าความนิยมของประชาชนจะลดลง แต่ขณะเดียวกันก็ต้องพยายามควบคุมไม่ให้ราคาไข่ต่ำเกินไป เพราะจะทำให้เจ้าของฟาร์มไก่เดือดร้อน (สัมพันธ์ แจ็งกิจ, 2541: 37 – 39)

ด้วยวิธีคิดเกี่ยวกับไข่ไก่และบทบาทที่จำกัดในการจัดการฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ ทำให้การแก้ปัญหาเรื่องราคาไข่ไก่ตกต่ำของภาครัฐในเบื้องต้นมี 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรกช่วยเหลือและสนับสนุนเจ้าของฟาร์มไก่ไข่ผ่านการอุดหนุนเงินงบประมาณเพื่อใช้ในการซื้อไข่ไก่เก็บในห้องเย็น ทำให้ปริมาณไข่ไก่เพิ่มขึ้นจนเหมาะสมกับความต้องการบริโภคอีกครั้งหนึ่ง แนวทางที่สอง รมรณรงค์ให้คนหันมาบริโภคไข่ไก่ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น รมรณรงค์ผ่านสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือรณรงค์เพื่อเร่งให้เกิดการบริโภคผ่านโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการไข่โรงเรียน โครงการข้าวไข่เจียว เป็นต้น

แต่หลังการระบาดของโรคไข้หวัดนกตั้งแต่ปี 2546 เป็นต้นมา ทำให้ภาครัฐต้องปรับเปลี่ยนบทบาทอย่างมาก เพราะนอกจากจะต้องแก้ปัญหาด้านราคาไข่ไก่ที่ตกต่ำและไข่ไก่ล้นตลาดที่เกิดขึ้นทุกปีแล้ว หน่วยงานภาครัฐยังต้องเริ่มหันมาให้ความสนใจกับการเลี้ยงไก่ไข่เชิงพาณิชย์ และยังต้องให้ความสำคัญเรื่องคุณภาพไข่ไก่และมาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่ด้วย โดยภาครัฐกำหนดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากมาย เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมปศุสัตว์ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กรมการค้าภายใน กรมส่งเสริมสหกรณ์ เป็นต้น เพื่อทำหน้าที่กำหนดทิศทางและนโยบายการจัดการเลี้ยงไก่เชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกรมปศุสัตว์ที่ทำหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการควบคุมปริมาณการผลิตไข่ไก่และการกำหนดมาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่หลังการระบาดของไข้หวัดนก และอาจกล่าวได้ว่าหลังภาวะวิกฤตการณ์ไข้หวัดนกทำให้หน่วยงานของรัฐต้องให้ความสนใจกับปัญหาเร่งด่วนที่ตามมาในด้านการทำฟาร์มไก่และการผลิตไข่ไก่ อย่างน้อย 2 ปัญหา คือ ปัญหามาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่และปัญหาภาวะไข่ไก่ล้นตลาด ซึ่งปัญหาเรื่องมาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ ถือเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วนที่ภาครัฐในฐานะที่ประกาศตัวเป็นผู้นำด้านการผลิตอาหารของโลก จำเป็นต้องพิจารณาให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก โดยในเบื้องต้นกรมปศุสัตว์ภายใต้การกำกับของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อควบคุมการระบาดของโรคไข้หวัดนกด้วยการส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปสำรวจสถานการณ์การติดต่อกของ

เชื้อโรค จากนั้นได้ออกมาตรการควบคุมโรคอย่างเข้มงวดมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การควบคุมการขนส่งสัตว์ปีกข้ามจังหวัด ไปจนถึงการทำลายแม่ไก่ในฟาร์มไก่ที่มีการระบาดของเชื้อโรค เป็นต้น และในขณะเดียวกันกรมปศุสัตว์ได้กำหนดมาตรการสำคัญเพื่อแก้ปัญหามาตรฐานฟาร์มไก่ อย่างน้อย 2 มาตรการ ได้แก่ กำหนดเกณฑ์การนำไก่เลี้ยงในฟาร์มและกำหนดมาตรฐานฟาร์มไก่ไข่ (สัตว์เศรษฐกิจ, เมษายน 2547: 41 – 43; สัตว์เศรษฐกิจ, พฤษภาคม 2547: 40 – 42) เพื่อแก้ปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อโรค

มาตรการแรก เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์การนำไก่เข้าเลี้ยงในฟาร์มเพื่อควบคุมโรคติดต่อ โดยก่อนจะนำไก่เข้าไปเลี้ยงในฟาร์ม เจ้าของฟาร์มต้องพักโรงเรือนอย่างน้อย 21 วันและรับผิดชอบทำความสะอาด ทำลายเชื้อโรคทั้งภายในและภายนอกโรงเรือน ไปจนถึงวัสดุอุปกรณ์ในฟาร์ม ซึ่งฟาร์มไก่ทุกฟาร์มจะต้องผ่านเกณฑ์มาตรฐานของกรมปศุสัตว์ โดยกรมปศุสัตว์จะออกไปรับรองสำหรับฟาร์มที่ผ่านเกณฑ์เพื่อเป็นหลักฐาน และนอกจากนั้นเจ้าของฟาร์มหรือคนงานในฟาร์มจะต้องได้เข้ารับการอบรมวิธีการดูแลไก่จากกรมปศุสัตว์ ทั้งยังต้องดูแลไก่อย่างใกล้ชิดมากขึ้นด้วยการจดบันทึกจำนวนไก่ป่วยและตายเป็นประจำทุกวัน เพื่อให้เจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์สามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา หากพบไก่ป่วยหรือตายผิดปกติต้องรีบแจ้งให้เจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ภายใน 24 ชั่วโมง

มาตรการที่สอง เป็นการกำหนดมาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ ซึ่งฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ทั่วประเทศต้องปฏิบัติตามมาตรฐานเดียวกันทั้งหมดและต้องผ่านรับรองจากกรมปศุสัตว์ โดยต้องปฏิบัติตามมาตรฐานต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1) การจัดการสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงไก่ไข่ เป็นการกำหนดองค์ประกอบของฟาร์มไก่ โดยฟาร์มจะต้องมีการคมนาคมสะดวก สามารถป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคได้ ห่างจากโรงฆ่าสัตว์ ไม่มีน้ำขัง อากาศถ่ายเทได้ดี เนื้อที่เหมาะกับจำนวนโรงเรือน มีการกำจัดของเสียและขยะอย่างเหมาะสมและไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ภายในฟาร์มเลี้ยงไก่จะต้องมีการจัดการโรงเรือน มีอาหารที่มีคุณภาพ มีน้ำสะอาด ฆ่าเชื้อก่อนและหลังการเลี้ยงไก่ ตลอดจนเจ้าของฟาร์มและคนงานในฟาร์มต้องมีเพียงพอ และมีสัตว์แพทย์ดูแลสุขภาพไก่ตลอดระยะเวลาการเลี้ยง

2) ด้านการจัดการสุขภาพและสวัสดิการของไก่ ต้องมีการเฝ้าระวัง ควบคุมและป้องกันโรคอย่างมีประสิทธิภาพ มีการบำบัดโรคตามพระราชบัญญัติการควบคุมโรคสัตว์ พ.ศ. 2505 ตลอดจนต้องมีระบบป้องกันและกำจัดสัตว์พาหะของโรค นอกจากนี้ เจ้าของฟาร์มไก่จะต้องจัดการดูแลฟาร์มตามระเบียบกรมปศุสัตว์ว่าด้วยการคุ้มครองและดูแลสวัสดิภาพสัตว์ปีก ณ สถานที่เลี้ยง พ.ศ. 2542

สำหรับการแก้ปัญหาไข่ไก่ล้นตลาดและราคาไข่ไก่ตกต่ำนั้น จากข้อมูลการนำเข้าแม่ไก่ที่เพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ปี 2535 เป็นต้นมาและข้อสังเกตบางประการของกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ที่อธิบายว่ามีการผลิตลูกไก่มากเกินไปเกินความต้องการ ทำให้ภาครัฐจำเป็นต้องตั้งหน่วยงานเฉพาะขึ้นเพื่อตรวจสอบและแก้ปัญหาดังกล่าว โดยช่วงต้นปี 2546 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ตั้ง *คณะกรรมการนโยบายไข่ไก่และผลิตภัณฑ์แห่งชาติ (Egg Board)*²⁹ มีหน้าที่โดยตรงในการแก้ปัญหาดังกล่าว และภายในคณะกรรมการฯ ยังได้ตั้งฝ่ายทำงานเฉพาะด้านการเลี้ยงไก่โดยตั้งเป็น “คณะอนุกรรมการกำหนดแนวทางการผลิตไข่ไก่และผลิตภัณฑ์” ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากหลายฝ่าย ได้แก่ ตัวแทนจากกรมปศุสัตว์ ตัวแทนจากสำนักเศรษฐกิจ ตลอดจนตัวแทนจากบริษัทธุรกิจเกษตร เช่น บริษัท ก บริษัทเบทาโกร บริษัทแหลมทองฟาร์ม เป็นต้น

คณะกรรมการนโยบายไข่ไก่และผลิตภัณฑ์แห่งชาติต้องงานร่วมกับบริษัทธุรกิจเกษตร และมีหน้าที่สำคัญในนโยบายเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่และตลาดไข่ไก่อย่างน้อย 6 ประการ ได้แก่ ประการแรก พิจารณาเสนอแนะนโยบายการพัฒนาการผลิต การตลาดและส่งเสริมการบริโภคเพื่อนำมา กำหนดเป็นนโยบายไข่ไก่แห่งชาติ ประการที่สอง กำหนดมาตรการจูงใจสำหรับผู้ปฏิบัติตามนโยบายและกำหนดบทลงโทษกับผู้ไม่ปฏิบัติตาม ประการที่สาม ร่างระเบียบการจัดตั้งกองทุนไข่ไก่ ประการที่สี่ วางระบบประสานงานหรือการบริหารจัดการสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประการที่ห้า ตั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงานเพื่อปฏิบัติงานตามความเหมาะสม และประการสุดท้าย ปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย (สัตว์เศรษฐกิจ, ตุลาคม 2546: 33 – 35)

หลังจากตั้งคณะกรรมการนโยบายไข่ไก่ฯ แล้ว จึงเริ่มแนวทางแก้ปัญหาไข่ไก่ล้นตลาดอย่างชัดเจนมากขึ้น โดยมีแนวทางแก้ปัญหา 3 ประการ ได้แก่ 1) ด้านการผลิต จะต้องควบคุมและวางกฎเกณฑ์การนำเข้าพ่อแม่พันธุ์ไข่ไก่ เพื่อควบคุมปริมาณไข่ไก่และลดต้นทุนการผลิต 2) ด้านการตลาด ต้องติดตามราคาไข่ไก่และต้นทุนการผลิตไข่ไก่ ตลอดจนต้องติดตามราคาลูกไก่หรือ *ไก่สาว*³⁰ และรณรงค์ให้ประชาชนบริโภคไข่ไก่ และ 3) ด้านกองทุน จะต้องจัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อช่วยแก้ปัญหาราคาไข่ไก่ตกต่ำ (สาส์นไก่และการเกษตร, เมษายน 2546: 27) หลังจากนั้นเป็นต้นมา คณะกรรมการนโยบายไข่ไก่ฯ ก็เข้ามามีบทบาทในการควบคุมการทำฟาร์มไข่ไก่ แก้ปัญหาไข่ไก่ล้นตลาดหรือราคาไข่ตกต่ำ ตลอดจนควบคุมระบบการค้าไข่ไก่และรณรงค์ให้ประชาชนหันมาบริโภคไข่ไก่

²⁹ คณะกรรมการไข่ไก่และผลิตภัณฑ์แห่งชาติ (Egg Board) เป็นหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งขึ้นในเดือนเมษายน 2546 โดยในเบื้องต้น Egg Board ทำหน้าที่แก้ไขปัญหาราคาไข่ไก่ตกต่ำ ไข่ไก่ล้นตลาดและควบคุมปริมาณไข่ไก่ในประเทศ

³⁰ ไก่สาว หมายถึง ไก่พันธุ์ไข่ที่มีอายุระหว่าง 16 – 18 สัปดาห์ โดยไก่ในช่วงอายุนี้นี้เป็นไก่ที่กำลังเตรียมพร้อมที่จะออกไข่ ส่วนแม่ไก่ หมายถึง ไก่ที่มีอายุตั้งแต่ 21 – 22 สัปดาห์ขึ้นไป

ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นว่า บทบาทของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่ไข่ก่อนปี 2535 ยังคงเป็นเพียงการแก้ปัญหาด้านการค้าไข่เท่านั้น เช่น การจ่ายเงินชดเชยเมื่อไข่ไก่ราคาต่ำ การสนับสนุนให้เก็บไข่ที่ล้นตลาดในท้องถิ่น สนับสนุนการส่งออกเมื่อไข่ไก่ล้นตลาด เป็นต้น แต่หลังจากการบริโภคไข่ไก่ในประเทศเพิ่มขึ้น มีการพัฒนาเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่และการขยายลูกเล้าของบริษัทธุรกิจเกษตร ประกอบกับวิกฤตการณ์ไข้หวัดนกระบาดในปี 2546 ทำให้หน่วยงานของรัฐมีบทบาทในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่มากขึ้น เริ่มมีการกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของโรคและกำหนดมาตรฐานฟาร์มไก่ไข่ให้เป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ และมีหน่วยงานควบคุมดูแลหลักคือ กรมปศุสัตว์ นอกจากนี้หน่วยงานของรัฐยังต้องให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาไข่ไก่ล้นตลาดและไข่ไก่ราคาตกต่ำด้วยการตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อทำงานเฉพาะด้าน คือ คณะกรรมการนโยบายไข่ไก่และผลิตภัณฑ์แห่งชาติเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 สรุป

การเลี้ยงไก่ไข่ของประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยเริ่มคลี่คลายจากการเลี้ยงไก่พื้นเมืองใต้ถุนบ้านเพื่อเก็บไข่กินในครัวเรือน (ก่อนปี 2500) กลายเป็นการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่ ที่มีการสร้างโรงเรือนเลี้ยงไก่เฉพาะและเลี้ยงแม่ไก่จำนวนมากเพื่อเก็บไข่ขายอย่างชัดเจน หลังปี 2520 เป็นต้นมา โดยในช่วงเวลานั้นพื้นที่ที่นิยมทำฟาร์มไก่ไข่มาก ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี อยุธยา อ่างทอง ราชบุรี และขยายการเลี้ยงไปทั่วทุกภูมิภาคในเวลาต่อมา

ขณะที่การเลี้ยงไก่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นและขยายการเลี้ยงไก่ไปทั่วทุกภูมิภาค การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ก็มีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา โดยหลังปี 2530 การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ *ประการแรก* การพัฒนาความรู้และเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเลี้ยงไก่และลดต้นทุนการผลิต ด้วยการทำฟาร์มแบบต่าง ๆ ได้แก่ การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ในโรงเรือนเปิด การทำฟาร์มเลี้ยงไก่บนบ่อปลา และการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ในโรงเรือนปิด ซึ่งพบว่าหลังปี 2530 เป็นต้นมา การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ในโรงเรือนปิดได้รับความนิยมมากกว่าการทำฟาร์มแบบอื่น ๆ

ประการที่สอง บริษัทธุรกิจเกษตรหลายรายได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่มากขึ้น ซึ่งบริษัทเหล่านี้มักเป็นทั้งผู้ผลิตอาหารไก่ นำเข้าพ่อแม่พันธุ์ไก่ เพาะเลี้ยงลูกไก่ ทำฟาร์มเลี้ยงไก่ รับซื้อไข่ ขายไข่ไก่และมักขยายกำลังการผลิตด้วยการหาสมาชิกลูกเล้าในรูปแบบการทำฟาร์มข้อตกลงหรือการทำฟาร์มไก่พันธสัญญา (Contract Farming) ซึ่งการเข้ามามีบทบาทของ

บริษัทฯ ในหลากหลายลักษณะข้างต้น ทำให้บริษัทธุรกิจเกษตรมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงไก่ไข่ระดับประเทศ

ประการที่สาม การพัฒนามาตรฐานฟาร์มไก่ไข่ โดยเฉพาะหลังวิกฤติไข้หวัดนกระบาดปี 2546 ทำให้เกิดการเปลี่ยนรูปแบบการทำฟาร์มให้เข้าสู่ระบบมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรค โดยกรมปศุสัตว์ทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดมาตรฐานดังกล่าวอย่างชัดเจน ซึ่งการเข้าสู่มาตรฐานฟาร์มเดียวกันทั้งประเทศส่งผลให้การทำฟาร์มไก่ในโรงเรือนปิดได้รับความนิยมมากขึ้น

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าหลังปี 2530 เป็นต้นมา การทำฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน โดยเฉพาะความนิยมในการทำฟาร์มไก่แบบฟาร์มขี้ตกลองหรือฟาร์มพันธสัญญาที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งความนิยมทำฟาร์มลักษณะนี้ ทำให้บริษัทธุรกิจเกษตร เช่น บริษัท ก ที่เติบโตมาจากผู้ผลิตและขายอาหารไก่ ทั้งยังเริ่มทำฟาร์มเลี้ยงไก่มาตั้งแต่ก่อนปี 2500 และยังคงขยายฟาร์มเลี้ยงไก่ไปทั่วทุกภูมิภาคอย่างต่อเนื่อง เข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางการผลิตและการค้าไข่ไก่ในระดับประเทศมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามบริษัท ก ก็ไม่อาจผูกขาดการเลี้ยงไก่และการค้าไข่ไก่ทั้งประเทศได้ เนื่องจากกลุ่มผู้เลี้ยงไก่อายว่อบรมตัวกันในรูปของกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ ชมรมฯ สหกรณ์ฯ เพื่อชุมนุมเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น ราคาไข่ไก่ตกต่ำ ไข่ไก่ล้นตลาด ความเป็นธรรมในการเลี้ยงไก่ รวมถึงเรียกร้องให้หน่วยงานรัฐตรวจสอบบริษัทซีพีด้วย ซึ่งแม้ว่าการเรียกร้องในบางประเด็น เช่น การเรียกร้องให้ภาครัฐปรับราคาไข่ไก่หรือการเรียกร้องให้ตรวจสอบบริษัทฯ จะไม่ได้รับการตอบรับจากหน่วยงานของรัฐ แต่อย่างน้อยที่สุด การรวมกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ก็ทำให้หน่วยงานของรัฐหันมาใส่ใจแก้ปัญหาอย่างจริงจังมากขึ้น

หากกล่าวถึงบทบาทของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่ไข่ในประเทศจะเห็นได้ว่าหน่วยงานของรัฐเริ่มเข้ามามีบทบาทในการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา โดยเฉพาะปี 2546 ซึ่งเป็นผลมาจากการวิกฤตการณ์โรคไข้หวัดนก โดยการระบาดของโรคในครั้งนั้นทำให้ภาครัฐต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากที่เคยเป็นผู้แก้ปัญหาไข่ไก่ตกต่ำ มาเป็นผู้กำหนดทิศทางการทำฟาร์มเลี้ยงไก่ด้วย โดยกรมปศุสัตว์ได้เสนอการแก้ปัญหาการแพร่ของโรคระบาดในฟาร์มเลี้ยงไก่ออกเป็น 2 มาตรการ คือ การกำหนดหลักเกณฑ์การนำไก่เข้าเลี้ยงในฟาร์มและการกำหนดมาตรฐานฟาร์ม ซึ่งเป็นมาตรฐานที่บังคับใช้กับฟาร์มเลี้ยงไก่ทั่วประเทศ และนอกจากนั้นหน่วยงานของรัฐยังพัฒนาบทบาทในการแก้ปัญหาไข่ไก่ตกต่ำและไข่ไก่ล้นตลาด โดยตั้งคณะกรรมการนโยบายไข่ไก่และผลิตภัณฑ์แห่งชาติ (Egg Board) ที่ต้องดำเนินการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น